

CERES

n a k l a d a

biblioteka

džepna Ceres

prvo kolo, svezak treći

urednica

Milana Vuković Runjić

za nakladnika Dragutin

Dumančić

lektura

Slavko Peršić

oblikovanje

Boris Runjić

priprema

Naklada Moderna vremena

tisak

Tiskara Puljko

Gabriel Garcia Marquez

**DVANAEST
HODOČASNIKA**

prevela i popratila pogovorom

Tamara Horvat Kanjera

CERES
Zagreb, 1998.

Prolog: Zašto dvanaest, zašto priča i zašto hodočasničkih

Dvanaest priča iz ove knjige napisano je tijekom posljednjih osamnaest godina. Prije no što su poprimile svoju sadašnju formu, njih pet bile su novinske vijesti i filmski scenariji, a jedna televizijska serija. Ostale sam ispričao prije petnaest godina u jednom snimljenom intervjuu, a prijatelj komu sam to ispričao prepisao ih je i objavio. Sada sam to ponovno krenuo pisati počevši od nekadašnje verzije. Bilo je to čudesno stvaralačko iskustvo koje zaslužuje objašnjenje, makar zato da bi ona djeca koja žele postati piscima kad odrastu već od danas znala kako je nezasitan i užaren porok pisanja.

Prva ideja pala mi je na pamet početkom sedamdesetih, a vezana je uz jedan rasvjetljujući san koji sam sanjao nakon pet godina[^] provedenih u Barceloni. Sanjao sam da prisustvujem svom vlastitom pogrebu, na nogama, hodajući u skupini prijatelja odjevenih u svečanu crninu, aH slavljeničkog raspoloženja. Činilo se da smo svi sretni što smo zajedno. A ja više od ikoga zbog te poklonjene prilike, koju mi je dala smrt, da budem sa svojim prijateljima iz Latinske Amerike, najstarijima, najvoljenijima, onima koje nisam već dugo viđao. Na kraju svečanosti, kad smo se počeli razilaziti, pokušao sam im se pridružiti, ali jedan me od njih s neopozivom ozbiljnošću natjerao da uvidim kako je za mene zabava završila. "Ti si jedini koji ne može otići", rekao mi je.

Tek sam tada shvatio da umrijeti znači ne biti nikad više s prijateljima.

Taj sam zastrašujući san, ne znam zašto, protumačio kao preuzimanje svijesti o svom identitetu, i pomislio sam kako je to dobro polazište za pisanje o čudnim stvarima koje se događaju Hispanoamerikancima u Evropi. Bilo je to ohrabrujuće otkriće jer sam netom prije bio završio *Jesen patrijarha*, što mi je bio dotad najteži i najškakljiviji posao i nisam vidio kako dalje nastaviti.

Tijekom neke dvije godine pravio sam bilješke o svim temama koje su mi padale na pamet, još se uvijek ne odlučujući što ću s njima učiniti. Kako nisam imao u kući teku za bilješke, one noći kad sam odlučio započeti moja su mi djeca posudila jednu školsku bilježnicu. Za naših čestih putovanja oni su je držali u svojim torbama s knjigama, iz straha da se ne izgubi. Došao sam do šezdeset i četiri zabilježene teme s tolikim pojedinostima da je samo nedostajalo napisati ih.

Bilo je to u Meksiku, nakon mog povratka iz Barcelone 1974. godine, kad mi je postalo jasno da ova knjiga ne treba biti roman kako mi se u početku činilo, nego zbirka kratkih priča, temeljenih na novinskim činjenicama, ali izbavljenim iz svog smrtnog stanja pjesničkom domišljatošću. Dotad sam bio napisao tri knjige priča. Međutim, niti jedna od sve tri nije bila zamišljena i riješena kao cjelina, nego je svaka priča bila zaseban, prigodan komad. Tako da bi pisanje šezdeset i četiri priče moglo biti zapanjujuća pustolovina kad bih ih sve uspio napisati jednim jedinim potezom i s unutaršnjim jedinstvom tona i stila koji bi ih učinio neodvojivim u čitatelj evu pamćenju.

Prve dvije, *Trag tvoje krvi u snijegu* i *Sretno ljeto gospođice Forbes*, napisao sam 1976., a objavio sam ih odmah u književnim priložima novina raznih zemalja. Nisam uzeo

niti jedan dan odmora, ali na polovici treće priče, koja je zasigurno bila ona o mom sprovodu, osjetio sam da se umaram više nego da je riječ o romanu. Isto mi se dogodilo s četvrtom. Toliko sam se umorio da nisam imao daha da ih završim. Sad znam zašto: napor da se napiše kratka priča tako je silan kao kad se započinje roman. Jer u prvom odlomku nekog romana treba odrediti sve: strukturu, ton, stil, ritam, duljinu, a katkad čak i karakter nekog lika. Ostalo je užitek pisanja, najintimnije i najsamotnije što se može zamisliti, i ako čovjek ne provodi ostatak života ispravljajući svoju knjigu to je stoga što je ista čelična neumoljivost potrebna da bi se započelo kao i da bi se završilo. Priča, nasuprot tomu, nema početka ni kraja: smišljena je ili nije. Vlastito i tuđe iskustvo pokazuju da je, ako nije smišljena, većinom zdravije početi iznova drugim putem ili je baciti u smeće. Netko, ne mogu se sjetiti tko, izrazio je to dobro jednom utješnom rečenicom: "Dobar pisac cijeni se više po onome što je razderao nego po onome što je objavio." Sigurno je da nisam razderao nacрте i bilješke, ali sam učinio nešto još gore: bacio sam ih u zaborav.

Sjećam se da sam imao bilježnicu, tog brodolomnika u oluji papira, na svom pisaćem stolu u Meksiku sve do 1978 godine. Jednoga dana, tražeći nešto drugo, shvatio sam da sam je još prije nekog vremena bio izgubio iz vida. Nije mi bilo važno. Ali kad sam se uistinu uvjerio da nije na stolu, proživio sam napad panike. Nije ostao niti jedan kutak kuće koji nisam do dna pretražio. Pomaknuli smo namještaj, rastavili knjižnicu da bismo bili sigurni da nije pala iza knjiga, podvrgnuli neoprostivu ispitivanju poslugu i prijatelje. Ni traga. Jedino moguće - ili prihvatljivo? - objašnjenje jest da je u jednom od tolikih uništavanja papira, kakva često provodim, bilježnica otišla u kantu za smeće.

Moja me vlastita reakcija iznenadila: teme koje sam bio zaboravio u te gotovo četiri godine postale su mi pitanje časti. Pokušavajući ih vratiti po svaku cijenu, u poslu jednako teškom kao i pisati ih, uspio sam rekonstruirati bilješke za njih trideset. Kako mi je već sam napor da ih se prisjetim služio kao očišćenje, uklanjao sam bez srca one koje mi se činilo nemogućim spasiti, pa ih je ostalo osamnaest. Ovaj put pokretala me odluka da ih nastavim pisati bez stanke, ali ubrzo sam shvatio da je ushićenje za njih nestalo. Međutim, protivno onomu što sam uvijek bio savjetovao novim piscima, nisam ih bacio u smeće, nego sam ih ponovo spremio. Za svaki slučaj.

Kad sam 1979. započeo *Kroniku najavljene smrti*, uvjerio sam se da u stankama između dvije knjige gubim naviku pisanja i da mi je svaki put sve teže počinjati iznova. Zbog toga mi se, između listopada 1980. i ožujka 1984., nametnula ideja da pišem tjedne bilješke za novine raznih zemalja, kao stega kojom ruku održavam vrućom. Tada mi je palo na pamet da je moj sukob sa skicama iz bilježnice zapravo nastavak problematike o književnim rodovima i da to zapravo ne moraju biti priče, nego novinske bilješke. Samo što sam se nakon objavljivanja pet bilježaka preuzetih iz bilježnice ponovo predomislio: bile su prikladnije za kino. Tako je nastalo pet filmova i televizijska serija.

Ipak, nikako nisam predvidio to što mi je rad za novine i film promijenio određene ideje o pričama do tog stupnja da sam sada, ispisujući ih u njihovoj završnoj formi, morao paziti da štipaljkama odvajam vlastite zamisli od onih koje su mi donosili redatelji za vrijeme pisanja scenarija. Osim toga, simultana suradnja s pet različitim stvaratelja napolila me na drugi način pisanja priča: kad bih imao slobodnog vremena, počinjao bih jednu,

napuštao je kad bih se osjetio umornim, ili kad bi se nametnuo neki nepredviđeni projekt, a onda bih započinjao drugu. U nešto više od godinu dana šest od osamnaest tema otišlo je u košaru s papirima, a među njima i ona o mom sprovodu, jer mi nikad nije uspjelo prikazati onakvu svetkovinu kao u snu. Naprotiv, činilo se da su ostale priče uzele zraka za dug život.

To je njih dvanaest iz ove knjige. Prošlog rujna bile su spremne za tiskanje nakon druge dvije godine rada s prekidima. I tako bi prestalo njihovo neprekidno hodočasništvo tamo i natrag iz kante za smeće da u zadnji čas nisam osjetio kako me izgriza još jedna zaključna sumnja. Kako sam različite evropske gradove u kojima se priče zbivaju bio opisao po sjećanju i iz daljine, želio sam provjeriti vjerodostojnost svojih uspomena nakon gotovo dvadeset godina i poduzeo sam jedno brzo putovanje prepoznavanja po Barceloni, Ženevi, Rimu i Parizu.

Niti jedan od gradova nije više imao ništa zajedničkog s mojim sjećanjima. Svi su, baš kao i cijela tadašnja Evropa, bili razrijeđeni nekim začuđujućim preokretom: stvarna su mi se sjećanja činila kao sablasti pamćenja, dok su iskrivljene uspomene bile tako uvjerljive da su krivotvorile stvarnost. Tako da mi je bilo nemoguće razlikovati onu crtu koja dijeli nostalgiju od razočaranja. I tu je bilo konačno rješenje. Jer sam napokon pronašao ono što mi je najviše nedostajalo da završim knjigu,- a što mi je jedino protok godina mogao dati: vremensku perspektivu.

Po povratku s tog sretnog putovanja sve sam priče po drugi put ispisao od početka u osam grozničavih mjeseci za kojih se nisam trebao pitati gdje završava život i gdje započinje mašta, jer mi je pomagala sumnja da možda ništa od onoga što sam proživio u Evropi prije dvadeset

Prolog

godina nije bilo točno. Pisanje mi je tada teklo tako tečno da sam katkad osjećao kako, pišem zbog čistog užitka pripovijedanja što je možda ono ljudsko stanje koje najviše nalikuje levitaciji. Osim toga, radeći na svim pričama odjednom i skaćući s jedne na drugu s punom slobodom, dosegao sam panoramski pogled koji me oslobodio umora uzastopnih započinjanja i pomogao mi da ovladam nekorisnim redundancijama i smrtonosnim proturječjima. Vjerujem da sam tako uspio napisati knjigu priča najbližu onomu što sam oduvijek želio napisati.

Ovdje je, spremna da se stavi na stol nakon tolikog hodanja od nemila do nedraga boreći se da preživi tu izopačenost neizvjesnosti. Sve su priče, osim prve dvije, završene u isto vrijeme, i svaka od njih nosi datum kada je započeta. Njihov je poredak u ovom izdanju istovjetan onomu iz bilježnice s bilješkama.

Uvijek sam vjerovao da je svaka nova verzija neke priče bolja od one prethodne. Kako onda znati koja treba biti posljednja? To je tajna posla koji ne poštuje zakone uma, nego čaroliju nagona, kao što kuharica znade kad je gotova juha. U svakom slučaju, zbog mogućih nedoumica neću ih ponovo čitati kao što nikada ponovo ne čitam nijednu od svojih knjiga, iz straha da se ne pokajem. Onaj koji ih čita znat će što treba činiti s njima. Na sreću, za ovih dvanaest hodočasničkih priča završiti u košu za smeće zacijelo je isto kao odahnuti nakon povratka kući.

Gabriel Gardá Marquez Cartagena de

Indias, travanj 1992.

DVANAEST HODOČASNIKA

XII

Toliko smo poznavali njegovu dramu da sam tijekom godina pomislio kako je Margarito Duarte lice u potrazi za autorom kakvo mi romanopisci čekamo cijeloga života. A ako nikad nisam pustio da me pronađe, bilo je to stoga što mi se činilo da ne mogu zamisliti kraj njegove priče.

Bio je stigao u Rim tog blistavog proljeća kad je Pio XII. patio od napada štucavice koju ni dobra ni loša umijeća liječnika niti vještaca nisu uspjela izliječiti. Prvi

SVETICA

Nakon dvadeset i dvije godine ponovo sam vidio Margarita Duartea. Iznenada se pojavio u jednoj od tajnovitih uličica Trastevere i trebalo mi je vremena da ga otprve prepoznam po njegovu teškom španjolskom i dobru raspoloženju starog Rimljanina. Imao je bijelu, prorijeđenu kosu, i nije ostalo ni traga potištenu ponašanju i tmurnoj odjeći učenog čovjeka s Anda, s kojima je prvi put stigao u Rim, ali tijekom razgovora malo-pomalo sam ga razotkrivao ispod varke njegovih godina i opet sam ga vidio onakvim kakav je i bio: šutljiv, nepredvidiv, s upornošću jednoga klesara. Prije druge šalice kave u jednom od naših barova iz nekih drugih vremena usudio sam se postaviti mu pitanje koje me je iznutra izjedalo.

-Što se dogodilo sa sveticom?

-Tamo je - odgovori mi. - Čeka.

Samo tenor Rafael Ribero Silva i ja mogli smo razumjeti strašni ljudski teret u tom njegovu odgovoru.

put je izašao iz svog nepristupačnog sela Tolima u kolumbijskim Andama i to se zamjećivalo čak i u načinu na koji spava. Pojavio se jednog jutra u našem konzulatu s kovčegom od uglačane borovine koji je oblikom i veličinom izgledao kao kutija za violončelo, te je iznio konzulu začuđujući povod svog putovanja. Konzul je tada telefonirao tenoru Rafaelu Riberu Silvi, svom sunarodnjaku, kako bi mu našli sobu u pansionu u kojem smo obojica živjeli. Tako sam ga upoznao.

Margarito Duarte nije završio više od osnovne škole, ali mu je njegova sklonost prema lijepim umjetnostima dopustila mnogo šire formiranje kroz strastveno čitanje svih tiskovina koje bi mu bile dostupne. S osamnaest godina, radeći kao pisar u općinskoj upravi, oženio se nekom lijepom djevojkom, koja je vrlo brzo umrla pri porodu njihove prve kćeri. Ova je, čak mnogo ljepša od majke, umrla od jake groznice u dobi od sedam godina.

Ali prava je priča Margarita Duartea otpočela šest mjeseci prije njegova dolaska u Rim, kad je u njegovu mjestu trebalo preseliti groblje kako bi se izgradila brana. Kao i svi stanovnici okruga, Margarito je iskopao kosti svojih mrtvih kako bi ih odnio na novo groblje. Supruga je bila pretvorena u prah. U susjednom je grobu, naprotiv, djevojčica ostala nedirnutom i nakon jedanaest godina. Toliko da se, kad je otvorena kutija, osjetio dah svježih ruža s kojima su je bili pokopali. Najčudnije je, međutim, bilo to što je tijelo izgubilo na težini.

Stotine znatiželjnika privučenih glasinama o čudu razlijevale su se selom. Nije bilo dvojbe. Neiskvarenost tijela bila je nesumnjivim znakom svetosti i čak se biskup složio da takvo čudo treba podvrgnuti pravorijeku Vatikana. Tako da je prikupljen dobrovoljni prilog kako bi Margarito Duarte otputovao u Rim i borio se za cilj koji nije više pripadao sama njemu niti onom us-

kom krugu ljudi iz njegova sela, već je postao stvar cijelog naroda.

Dok nam je pripovijedao svoju priču u pansionu u mirnoj četvrti Parioli, Margarito Duarte skinuo je lokot i otvorio poklopac prekrasnog sanduka. Tako smo tenor Ribero Silva i ja postali sudionici čuda. Nije se doimala poput uvenule mumije kao one koje se mogu vidjeti u tolikim svjetskim muzejima već poput djevojčice u odjeći mladenke koja je i dalje spavala nakon duga boravka pod zemljom. Koža joj je bila sjajna i mlačna, a otvorene oči prozirne, izazivajući nepodnošljiv dojam da nas gledaju iz smrti. Saten i lažni narančini cvjetovi na vijencu nisu odoljeli neumoljivosti vremena s toliko dobra zdravlja kao koža, ali ruže koje su joj stavljene u ruke ostale su žive. Težina je kutije od borovine doista ostala ista kad smo izvadili tijelo.

Margarito Duarte započeo je svoje poslove dan nakon dolaska. U početku s diplomatskom, više suosjećajnom no djelotvornom pomoći, a potom se koristeći svim mogućim stupicama koje su mu padale napamet kako bi uklonio neizmjerne prepreke Vatikana. Bio je uvijek vrlo suzdržan govoreći o svojim nastojanjima, ali se znalo da su brojna i uzaludna. Stupao je u vezu sa svim religijskim udruženjima i humanitarnim ustanovama na koje je usput nailazio, u kojima su ga slušali pozorno, ali bez divljenja, i obećavali mu trenutačne poteze koje nikad nisu ispunjavali. Istina je da vrijeme nije bilo baš prikladno. Sve što je imalo veze sa Svetom Stolicom zapostavljalo se dok Papa ne prebrodi napadaj štucavice, otporan ne samo na najizvršnju pomoć akademske medicine već i na svaku vrstu čudotvornih lijekova koje su mu slali iz cijelog svijeta.

Konačno, u mjesecu srpnju, Pio XII. se oporavio i otišao na ljetni odmor u Castelgandolfo. Margarito je

odnio sveticu na prvu tjednu audijenciju s nadom da će je moći pokazati. Papa se pojavio u unutarnjem dvorištu, na tako nisku balkonu da je Margarito mogao vidjeti njegove dobro uglačane nokte i uspio osjetiti dašak lavande. Ali nije kružio među turistima koji su došli iz čitavog svijeta da ga vide, kako je Margarito očekivao, već je isti govor izgovorio na šest jezika i završio općim blagoslovom.

Nakon tolikih odgoda Margarito je odlučio sve osobno predočiti i odnio je u Državno tajništvo rukom pisano pismo od gotovo šezdeset listova, na koje nije primio odgovor. On je to i predvidio, jer činovnik koji ga je primio s krutom formalnošću jedva da je bacio službeni pogled na mrtvu djevojčicu, a namještenici koji su prolazili u blizini gledali su je bez ikakva zanimanja. Jedan od njih ispričao mu je kako je prošle godine primio više od osam-sto pisama u kojima se traže posvećenja netaknutih leševa u raznim dijelovima svijeta. Margarito naposljetku zamoli da ispita bestežinsko stanje tijela. Službenik ga provjeri, ali odbije išta priznati.

- To mora biti slučaj kolektivne sugestije - reče.

U svojim rijetkim slobodnim trenucima za vrućih ljetnih nedjelja Margarito je ostajao u svojoj sobi hraneći se čitanjem kojekakvih knjiga koje su mu se činile zanimljivima za njegov slučaj. Potkraj svakog mjeseca, na vlastiti poticaj, potanko je pisao u školsku bilježnicu stanje svojih troškova, svojim savršenim krasopisom višeg pisara, kako bi podnio obveznicima iz svoga sela točne i usklađene račune. Prije kraja godine poznavao je labirinte Rima kao da se rodio u njima, govorio je s lakoćom talijanski i s isto tako malo riječi kao i na svom španjolskom jeziku s Anda, a znao je koliko i bilo koji stručnjak o procesima kanonizacije. Ali mnogo je više vremena prošlo prije nego je zamijenio svoje pogrebno odijelo,

svoj prsluk i činovnički šešir, kakvi su u Rimu onog vremena bili svojstveni nekim tajnim društvima neizrecivih ciljeva. Izlazio je vrlo rano sa sveticom u kutiji, a ponekad se vraćao kasno u noć, iscrpljen i tužan, ali uvijek s nekim žarećim svjetlom koje mu je udahnjivalo nove snage za sljedeći dan.

-• Svci žive u svom vlastitom vremenu - govorio je.

Ja sam bio u Rimu prvi put, studirajući u Centru za eksperimentalni film, i proživio sam svoju kalvariju s nezaboravnom silinom. Pansion u kojem smo živjeli zapravo je bio moderni stan na nekoliko koraka od Ville Borghese, čija je gazdarica zauzimala dvije spavaonice, a četiri iznajmljivala stranim studentima. Zvali smo je Mana Bella, a bila je lijepa i poletna u punoći svoje jeseni, i uvijek vjerna svečanom pravilu kako je svatko apsolutan kralj u svojoj sobi. U biti, ona koja je podnosila teret svakodnevnog života bila je njezina starija sestra, teta Antonieta, anđeo bez krila, koja je radila satima cijeloga dana i kretala se na sve strane sa svojim vjedrom i medom od slame glačajući do iznemoglosti mramorne podove u stanu. Ona nas je naučila da jedemo ptice pjevice koje je, iz loše navike zaostale iz rata, lovio Bartolino, njezin suprug, koji je na kraju doveo Margarita da živi u njihovoj kući kad više nije imao dovoljno sredstava za stanarinu kod Marije Belle.

Ništa nije bilo pogodnije za Margaritovo ponašanje od te kuće bez pravila. Svakog nas je sata očekivala neka novost, čak i u zoru kad bi nas budila strašna rika lava iz zoološkog vrta u Villi Borghese. Tenor Ribero Silva zaslužio je povlasticu da mu Rimljani ne zamjere zbog njegovih ranoraničarskih pokusa. Ustajao je u šest, obavljao svoju medicinsku kupku u ledenoj vodi i uređivao svoju mefistovsku bradu i obrve, a tek kad je bio spreman, u ogrtaču sa škotskim uzorkom, šalom od kineske

svile i vlastitom kolonjskom vodom, predavao se tijelom i dušom svojim vježbama pjevanja. Sirom je otvarao prozor sobe, čak i u zvjezdana zimska jutra, i počinjao ugrijavati glas postupnim moduliranjem velikih ljubavnih arija, sve dok se ne bi odvažio zapjevati punim glasom. Svakodnevno se iščekivalo da mu na njegov "do" iz prsa odgovara lav iz Ville Borghese svojom zemljotresnom rikom.

- Ti si reinkarnirani Sveti *Marko, figlio mio* - uzvikivala je teta Antonieta, istinski zapanjena. - Samo je on mogao govoriti s lavovima.

Jednog jutra nije mu odgovorio lav. Tenor je započeo ljubavni duet iz *Otella: Gia nella notte densa s'estingue ogni damor*. Odjednom, iz dna dvorišta, stigao nam je odgovor jednog krasnog soprana. Tenor je nastavio i dva su glasa otpjevala čitav komad, na uživanje susjedstva koje je otvorilo prozore da bi posvetilo svoje kuće bujicom te neodoljive ljubavi. Tenor se gotovo onesvijestio kad je doznao da njegova nevidljiva Desdemona nije bila nitko drugi nego velika Mana Caniglia.

Čini mi se da je ta epizoda bila ono što je dalo snažan poticaj Margaritu Duarteu da se uključi u život kuće. Otada je sjedio sa svima za zajedničkim stolom, a ne u kuhinji kao na početku, gdje mu je teta Antonieta gotovo svakodnevno ugađala svojim savršenim jelom od ptica pjevica. Mana Bella nam je nakon jela čitala dnevne novine kako bi nas navikla na fonetiku talijanskog jezika, i upotpunjavala vijesti proizvoljnošću i ljupkošću koje su nam uveseljavale život. Jednog nam je od tih dana ispričala, povodom priče o svetici, da je u gradu Paler-mu ogroman muzej s neiskvarenim leševima muškaraca, žena i djece, uključivši i nekoliko biskupa, iskopanima s tamošnjeg groblja kapucinera. Vijest je toliko uznemirila Margarita da nije imao ni trenutka mira sve dok nis-

mo otišli u Palermo. Ali dostajao mu je tek jedan letimičan pogled na galerije opterećene mumijama bez slave kako bi stvorio utješan sud.

- To nije isti slučaj - reče. - Na ovima se odmah primjećuje da su mrtvi.

Nakon ručka Rim bi klonuo u dremljivost kolovoza. Podnevno sunce nepomično je stajalo nasred neba, a u toj tišini u dva poslije podne čulo se samo mrmljanje vode, taj prirodni glas Rima. Ali kako se bližilo sedam navečer, prozori bi se odjednom pootvarali da prizovu svježiji zrak koji se počeo micati, a razdragana se gomila bacala na ulice s jedinim ciljem da se živi, usred praska-nja motocikala, vike prodavača lubenica i ljubavnih pjesama na terasama među cvijećem.

Tenor i ja nismo koristili popodnevni odmor. Idući na njegovoj vespi, on vozeći, a ja na prdjažniku, nosili smo sladolede i čokolade ljetnim kurvicama koje su vrludale pod stoljetnim lovorima Ville Borghese u potrazi za budnim turistima na čistom suncu. Bile su lijepe, siromašne i ljubazne, kao većina Talijanki u to doba, odjevene u plavi muslin, ružičasti popelin ili zeleno laneno platno, a štitile su se od sunca suncobranima koje su izgrizle kiše nedavnog rata. Bio je divan užitak biti s njima jer su odskakale od pravila službe i pružale su si luksuz da izgube dobru mušteriju odlazeći s nama na dobro pripremljenu kavu u bar iza ugla ili šećući iznajmljenim kočijama po stazama parka, ili nam se žaleći na svrgnute kraljeve i svoje tragične ljubavnike koji bi dojahali u sumrak na *galoppatoio*. Više nego jednom služili smo im kao prevoditelji u razgovoru s nekim zalutalim gringom.

Nismo zbog njih povelj Margarita Duartea u Villu Borghese, već da upozna lava. Živio je na slobodi na nenaseljenom pustinjačkom otočiću okruženom dubokim jarkom, a čim nas je opazio na drugoj obali, počeo je

rikati s takvom tjeskobom da je iznenadio svog čuvara. Posjetitelji parka okupili su se začuđeni. Tenor se pokušao predstaviti sa svojim jutarnjim "do", ali lav nije na njega obratio pozornost. Činilo se da riče na sve nas bez razlike, ali je stražar u tren oka zamijetio da riče samo zbog Margarita. Tako je i bilo: kamo bi se on pomaknuo, micao bi se i lav, a čim bi se sakrio, lav bi prestajao rikati. Stražar, koji je bio doktor klasičnih jezika na sveučilištu u Sieni, pomislio je da je Margarito morao toga dana biti među drugim lavovima koji su ga zarazili svojim mirisom. Osim tog objašnjenja, koje je bilo neosnovano, nije mu padalo na pamet nijedno drugo.

- Kako god bilo - reče - nije to borbena rika, nego rika samilosti.

Međutim, tenora Ribera Silvu nije se dojmila ta natprirodna epizoda, već Margaritovo ganuće kad su se zadržali u razgovoru s djevojkama iz parka. Komentirao je to za stolom i složili smo se, jedni iz vragolanstva, a drugi iz sažaljenja, kako bi bilo dobro djelo pomoći Margaritu da se oslobodi svoje samoće. Dirnuta slabošću naših srca, Mana Bella pritisne svoja njedra dobre biblijske matere rukama pretrpanim šarolikim prstenjem.

- Učinila bih to iz milosrđa - reče, - ali to nikad nisam mogla činiti s muškarcima koji nose prsluk.

Tako je tenor prošao kroz Villu Borghese u dva poslije podne i na sapima svoje vespe doveo kurvicu koja mu se činila najpogodnijom da pruži jedan sat dobra društva Margaritu Duarteu.

Rekao joj je da se svuče u njegovoj spavaćoj sobi, okupao ju je mirisnim sapunom, obrisao ju, namirisao vlastitom kolonjskom vodom i napudrao joj cijelo tijelo svojim kamfornim puderom za poslije brijanja. Naposljetku joj je platio vrijeme koje je već tamo provela i još jedan sat, i pokazao joj, slovo po slovo; što treba činiti.

Gola je ljepotica, kao neki popodnevi san, na prstima prešla kuću u polumraku i dva puta nježno pokucala na vrata spavaće sobe na kraju kuće. Margarito Duarte, bos i bez košulje, otvorio je vrata.

- *Buona sera giovanotto* - reče mu ona, glasom i načinom školarke. - *Mi manda U tenore*.

■ Margarito je primio udarac s velikim dostojanstvom. Tek što joj je otvorio vrata da je propusti unutra, a ona se ispružila na krevetu, on je svom brzinom obukao košulju i cipele kako bi ju primio s dužnim poštovanjem. Onda je sjeo pored nje na stolicu i započeo razgovor. Iznenađena, djevojka mu reče neka požuri jer im je na raspolaganju samo jedan sat. On nije shvatio.

Djevojka je poslije rekla da bi svakako provela s njim to vrijeme koje je želio a da mu ne naplati ijedan novčić, jer nema na svijetu muškarca koji bi se bolje ponašao. Ne znajući što da u međuvremenu čini, istražila je pogledom sobu i otkrila drvenu kutiju na kaminu. Zapitala ga je da li je to saksofon. Margarito joj nije odgovorio nego je odškrinuo rebrenice da ude malo svjetla, odnio je kutiju na krevet i podigao poklopac. Djevojka je pokušala nešto reći, ali je ostala razjapljenih usta. Ili kako nam je poslije rekla: *Mi si gelb U culo*. Pobjegla je prestrašena, ali je pogriješila smjer na hodniku i susrela se s tetom Antonietom koja je krenula staviti novu žarulju u svjetljici u mojoj sobi. Toliko su se obje uplašile da se djevojka nije usudila izaći iz tenorove sobe sve dok već nije debelo pala noć.

Teta Antonieta nije nikad doznala što se dogodilo. Ušla je u svoju sobu tako uplašena da nije uspjela zavrnuti žarulju na svjetiljci koliko su joj drhtale ruke. Pitao sam je što joj se dogodilo. "U ovoj kući ima sablasti", reče mi. "Sad i usred dana." Ispričala mi je s velikim uvjerenjem da je za vrijeme rata neki njemački časnik zaklao

svoju ljubavnicu u sobi koju zauzima tenor. Teta je Antoineta mnogo puta dok je obavljala svoje poslove vidala prikazu ubijene ljepotice kako natrag skuplja svoje korake po hodnicima.

- Upravo sam je vidjela kako korača gola hodnikom -reče. - Izgledala je jednako kao nekada.

U jesen je grad povratio svoju rutinu. Cvjetne ljetne terase zatvorile su se s prvim vjetrovima, a tenor i ja vratili smo se u staru gostionicu na Trastevere, gdje smo obično večerali s učenicima pjevanja grofa Carla Calcagnija i nekim mojim drugovima iz filmske škole. Među ovim posljednjima najrevniji bijaše Lakis, inteligentan i simpatičan Grk, čija su jedina mana bila njegova uspavljujuća razglabanja o socijalnoj nepravdi. Srećom, tenori i soprani uspijevali su ga gotovo uvijek nadglasati izvadcima iz opera koje su pjevali na sav glas, što, međutim, nije nikomu smetalo čak ni nakon ponoći. Naprotiv, neke su se noćne ptice prolazeći pridruživale zboru, a u susjedstvu su se otvarali prozori da bi se klicalo od odobravanja...

Jedne noći, dok smo pjevali, Margarito je ušao na prstima da nas ne bi prekidao. Nosio je kutiju od borovine koju nije stigao ostaviti u pansionu pošto je sveticu pokazao župniku Crkve San Juan de Letran, čiji je utjecaj u Svetoj kongregaciji obreda bio svima dobro poznat. Uspio sam vidjeti iskosa da ju je stavio pod jedan udaljeni stol i dok smo mi završavali s pjevanjem, on je sjeo uz nas. Točno u ponoć, kao i uvijek kad se gostionica počela prazniti, spojili smo nekoliko stolova pa smo tako ostali zajedno mi koji smo pričali o filmu, oni koji su pjevali i naši zajednički prijatelji. A među njima Margarito Duarte koji je tu već bio poznat kao tihi i tužni Kolumbijac o kojem nitko ništa nije znao. Lakis, zainteresiran, zapitao ga je svira li violončelo. Ja sam ostao zatečen nečim što mi se činilo kao indiskrecija koju je sada teško izbjeći.

Tenor, našavši se u nelagodi kao i ja, nije uspio popraviti situaciju. Margarito je bio jedini koji je pitanje primio sasvim prirodno.

- Nije violončelo - reče. - To je svetica.

Stavio je kutiju na stol, otvorio katanac i podigao poklopac. Restoran je potresao snažan udar zaprepaštenosti. Drugi gosti, konobari, a naposljetku i ljudi iz kuhinje sa svojim zakrvavljenim pregačama, okupili su se i zapanjeni promatrali čudo. Neki su se prekrizili. Jedna od kuharica, zarobljena nekim grozničavim drhtajem, kleknula je sklopjenih ruku i molila u tišini.

Međutim, pošto je početna uzbuđenost prošla, zapleli smo se u glasnu dikusiju o nedostatku svetosti u ovom našem vremenu. Lakis je, naravno, bio najradikalniji. Na kraju je jedino jasno što je preostalo bila njegova ideja da napravi kritički film s temom svete.

- Siguran sam - reče - da stari Cesare ne bi pustio da mu izmakne ova tema.

Mislio je na Cesarea Zavattinija, našeg učitelja scenarija i zapleta radnje, jednog od najvećih u povijesti filma i jedinoga koji je s nama održavao neki osobni odnos izvan škole. Pokušao nas je podučiti ne samo struci već i drugačijem način gledanja na život. Bio je stroj za smišljanje zapleta. Izlazili su iz njega ključajući, gotovo protiv njegove volje. I tako žurno da mu je uvijek trebala nečija pomoć da ih promisli naglas i uhvati u letu. Jedino što bi na kraju klonuo duhom. "Šteta što ih valja snimiti", govorio je, jer je vjerovao da bi puno toga od svoje izvorne čarolije na platnu izgubili. Ideje je čuvao na karticama poredanim po temama i čavlicima pričvršćenim na zidove, a imao ih je toliko da su zauzimali jednu spavaonicu u njegovoj kući.

Sljedeće smo ga subote otišli vidjeti zajedno s Margaritom Duarteom. Toliko je snažna bila njegova pohlepa

za životom da smo ga našli na vratima kuće u Ulici Angela Mericija kako gori od čežnje za idejom koju smo mu bili najavili telefonom. Nije nas čak ni pozdravio s uobičajenom srdačnošću, već je poveo Margarita za pripremljen stol i on je sam otvorio kutiju. Tada se dogodilo ono što smo najmanje očekivali. Umjesto da poludi, kako smo predvidjeli, zadesila ga je neka vrsta mentalne paralize.

- *Ammazzal* - promrmrljao je zaprepašten.

U tišini je gledao sveticu neke dvije ili tri minute, sam je zatvorio kutiju i ne rekavši ništa poveo Margarita prema vratima kao dijete koje je tek prohodalo. Oprostio se s njim tapšući ga po leđima. "Hvala, sine, puno hvala", rekao mu je. "I neka te Bog prati u tvojoj borbi." Kad je zatvorio vrata, okrenuo se prema nama i izrekao nam svoju presudu.

- Ne vrijedi za film - reče. - Nitko u to ne bi povjerovao.

Ta nas je iznenadujuća lekcija pratila u tramvaju na povratku. Ako je on to rekao, nije valjalo ni pomišljati na nju: priča nije bila od koristi. Međutim, Mana Bella nas je primila s hitnom porukom da nas Zavattini očekuje te iste noći, ali bez Margarita.

Našli smo ga u jednom od njegovih najsvjetlijih trenutaka. Lakis je bio doveo dva ili tri sudruga, ali činilo se da nas nije ni spazio kad je otvorio vrata.

- Imam ga - viknu. - Film će biti pun pogodak ako Margarito napravi čudo i oživi djevojčicu.

- Na filmu ili u životu? - zapitao sam ga.

On zatomi ljutnju. "Ne budi glup." reče mi. Ali odmah smo vidjeli da mu je u očima zaiskrila neodoljiva ideja. "Kad bi bio sposoban oživiti je u stvarnom životu", reče i ozbiljno promisli:

- Trebao bi pokušati.

Bilo je to tek trenutačno iskušenje prije nego je ponovo uhvatio nit. Počeo je šetati kućom kao sretna luda, gestikulirajući rukama i recitirajući naglas film. Dok smo ga slušali zaneseni, stekli smo dojam da vidimo slike koje su iz njega hrpimice istjecale i letjele poludjele cijelom kućom kao fosforescentne ptice.

- Jedne noći, - reče - kad onih dvadeset papa koji ga nisu primili već bude mrtvo, Margarito ulazi u svoju kuću, umoran i star, otvori kutiju, pomiluje lice mrtvoj sirotici i kaže joj sa svom nježnošću svijeta: "Za ljubav svoga oca, kćerice: ustani i hodaj."

Sve nas je pogledao i dovršio trijumfalnim pokretom:
-1 djevojčica ustane!

Očekivao je nešto od nas. Ali bili smo tako zbunjeni da nismo znali što bismo rekli. Osim Lakisa, Grka, koji je dignuo prst, kao u školi, tražeći riječ.

- Moj je problem što u to ne vjerujem - reče, i na naše iznenađenje obrati se ravno Zavattiniju: - Oprostite mi, maestro, ali ja u to ne vjerujem.

Tada je Zavattini bio taj koji se zapanjio.

-A zašto ne?

-Sto ja znam - reče Lakis, utučen. - Radi se o tome da to ne može biti.

-*Ammazzal* - vikne tada maestro grmeći tako da se to moralo čuti u cijeloj Četvrti. - To me najviše jebe kod staljinista: što ne vjeruju u stvarnost.

U sljedećih je petnaest godina, kako mi je sam ispričao, Margarito nosio sveticu u Castelgandolfo ne bi li se slučajno ukazala prilika da ju pokaže. Uspio je ispričati svoju priču na jednoj audijenciji nekih dvjestotinjak hodočasnika iz Latinske Amerike, između udaranja i gurkanja, dobrohotnom Ivanu XXIII. Ali nije mogao pokazati djevojčicu jer ju je morao ostaviti na ulazu zajedno s naprtnjačama drugih hodočasnika, zbog bojazni

od atentata. Papa ga je slušao s onoliko pozornosti koliko mu je to bilo moguće među mnoštvom ljudi i ohrabrujuće ga je potapšao po obrazu.

- *Bravo, figlio mio* - reče mu. - Bog će nagraditi tvoju postojanost.

Međutim, istinski se osjetio nadomak ostvarenju svoga sna za vrijeme kratkotrajna kraljevanja nasmiješenog Albina Lucianija. Neki mu je njegov rođak, pod dojmom Margaritove priče, obećao da će posredovati. Nitko ga nije shvatio ozbiljno. Ali nakon dva dana, za vrijeme ručka, netko je nazvao pansion s jednostavnom i kratkom porukom za Margarita: ne smije se micati iz Rima jer će prije četvrtka biti pozvan u Vatikan na privatnu audijenciju.

Nikad se nije doznalo je li to bila šala. Margarito je vjerovao da nije i ostao je na oprezu. Nije izlazio iz kuće. Ako je morao ići u kupaonicu, glasno je to oglašavao: "Idem u kupaonicu." Maria Bella, uvijek tako dražesna u prvim danima svoje starosti, smijala se grohotom slobodne žene.

- Već znamo, Margarito - vikala je, - ako bi te slučajno zvao Papa...

Sljedeći tjedan, dva dana prije najavljenog telefonskog poziva, Margarito se zaprepastio pred naslovom u novinama koje su kliznule ispod vrata: *Morto U Papa*. Za jedan ga je trenutak održavala nepostojana nada da su to neke zaostale novine koje su donijeli zabunom jer nije bilo lako povjerovati da svakog mjeseca umire po jedan papa. Ali tako je bilo: izabran prije trideset i tri dana, nasmiješeni Albino Luciani osvanuo je mrtav u svom krevetu.

Dvadeset i dvije godine pošto sam upoznao Margarita Duartea vratio sam se u Rim i možda ne bih ni pomislio na njega da ga slučajno nisam sreo. Bio sam suviše

potišten razaranjem koje čini vrijeme da bih mislio na ikoga. Bez prestanka je padala neka glupa kišica poput mlačne juhe, dijamentno se svjetlo iz drugih vremena zamutilo, a mjesta koja su nekad bila moja i sadržavala moje čežnje bila su drugačija i tuda. Kuća u kojoj se nalazio pansion ostala je ista, ali nitko nije znao ništa o Mariji Belli. Nitko nije odgovarao ni na jedan od šest telefonskih brojeva koje mi je kroz mnoge godine bio slao tenor Ribero Silva. Na jednom ručku s novim ljudima iz filmskog svijeta prisjetio sam se svog učitelja, a iznenadna se tišina zatržala za trenutak nad stolom, sve dok se netko nije usudio reći:

- *Zavattini? Mai sentito.*

Tako je bilo: nitko nije čuo za njega. Drveće Ville Borghese razbarušilo se pod kišom, *galoppatoio* tužnih princeza proždrla je guštara bez cvijeća, a nekadašnje ljepotice zamijenili su dvospolci prerušeni u djevojke. Jedini preživjeli iz ugušene faune bio je stari lav, šugav i prehladen na svom otoku usahnulih voda. Nitko nije pjevao niti umirao od ljubavi u plastificiranim gostionicama na Španjolskom trgu. Jer Rim iz naših nostalgičnih sjećanja bio je već neki drugi stari Rim unutar Cezarova starog Rima. Stao sam kao ukopan u jednoj uličici na Trastevere u začuvši odjednom glas koji je mogao dolaziti s drugog svijeta:

- Zdravo, pjesniče.

Bio je to on, star i umoran. Pet je papa umrlo, cijeli je Rim pokazivao prve simptome oronulosti, a on je i dalje čekao. "Čekao sam toliko da ne može više puno nedostajati", reče mi na rastanku, nakon gotovo četiri sata čeznutljivih prisjećanja. "Možda je riječ tek o mjesecima." Otišao je vukući noge sredinom ulice, u svojim vojničkim čizmama i s izbljedjelom kapom starog Rimljanina, ne mareći za lokve kiše na mjestima gdje je svjedost počinjala

jenjati. Tada više nisam nimalo sumnjao, ako ikad i jesam, da je svetac zapravo on. Zahvaljujući netaknutom tijelu svoje kćeri, ne zamjećujući to, već je za života proveo dvadeset i dvije godine boreći se za opravdani cilj vlastite kanonizacije.

Kolovoz 1981.

MARJA DOS PRAZERES

Čovjek iz pogrebnog poduzeća stigao je tako točno da je Mana dos Prazeres još bila u ogrtaču za kupanje i s glavom punom uvijača i jedva je imala vremena staviti crvenu ružu za uho da ne bi izgledala tako nepoželjno kako se osjećala. Požalila je još i više zbog svog stanja kad je otvorila vrata i vidjela da to nije neki tmurni tajnik, kako je pretpostavljala da bi morali izgledati trgovci smrti, već stidljivi mladić u kariranoj jakni i kravati sa šarenim pticama. Nije nosio kaput usprkos varljivu barcelonskom proljeću čija ga je vjetrovima ukošena kišica činila gotovo uvijek manje podnošljivim od zime. Ta ista Mana dos Prazeres koja je primala tolike muškarce u bilo koja doba osjetila se kao rijetko kada zbunjenom. Premda je upravo navršila sedamdeset i šest godina i bila uvjereni da će umrijeti prije Božića, malo je nedostajalo da zatvori vrata i zamoli prodavača pogrebnih usluga da pričeka jedan tren dok se ne odjene i po dogovoru ga primi onako kako valja. Ali tada je pomislila da će se nahladiti na mračnom odmorištu i propustila ga je naprijed.

- Oprostite mi što izgledam kao šišmiš - reče. - Ali već sam više od pedeset godina u Kataloniji i ovo je prvi put da netko dolazi u najavljeno vrijeme.

Govorila je savršenim katalonskim s nekom pomalo arhaičnom čistoćom, iako se još osjećala glazba njezina zaboravljenog portugalskog. Usprkos svojim godinama i svojim žicom umotanim uvojcima, i dalje je bila vitka i živahna mulatkinja, čvrste kose i žutih, plamtećih očiju,

a već je puno vremena prošlo otkako je izgubila samilost prema muškarcima. Prodavač, još uvijek zaslijepljen svjetlom s ulice, nije izrekao nikakvu primjedbu, nego je potplat cipela očistio na jutrenom prostiraču i poljubio joj ruku s poštovanjem.

- Ti si kao muškarci iz mojih vremena - reče Mana dos Prazeres s grohotom nalik na tuču. - Sjedni.

Premda je bio nov na poslu, toliko ga je dobro poznavao da ne bi očekivao takav veseli prijem u osam ujutro, a najmanje od nemilosrdne starice koja mu se na prvi pogled činila kao neka luda izbjeglica iz Amerike. Tako da je ostao na korak od vrata ne znajući što da kaže dok je Maria dos Prazeres povlačila debele zavjese s prozora. Slabi sjaj travnja jedva je osvijetlio strogi prostor sobe, koja je više nalikovala izlogu nekog antikvarijata. Bile su tu stvari za svakodnevnu upotrebu niti jedna previše i niti jedna premalo, i svaka je izgledala kao da je postavljena na svoje prirodno mjesto, s tako pouzdanim osjećajem da bi bilo teško pronaći drugu bolje uređenu kuću čak i u tako starom i tajanstvenom gradu kao što je Barcelona.

- Oprostite mi - reče. - Pogriješio sam vrata.

- Da barem! - reče ona. - Ali smrt ne griješi.

Prodavač je na stolu blagavaonice rasprostro grafički crtež s mnogo preklopa, nalik karti za plovidbu, s parcelama različitih boja i brojnim križevima te svotama ispisanim na svakoj boji. Mana dos Prazeres je shvatila da je to cjelovit plan golemog panteona na Montjuicu i prisjetila se s užasom vrlo starog groblja u Manaosu pod pljuskom listopada, gdje su između bezimernih grobova i mauzoleja pustolova s firentinskim vitrajima gacali tapiri. Jednog jutra, dok je bila vrlo mala, Amazona je prelijevajući se osvanula pretvorena u odvratnu baruštinu i vidjela je potrgane lijesove s komadima krpa i kosa

mrtvaca u pukotinama kako plove dvorištem njezine kuće. To sjećanje bilo je uzrokom što je brdo Montjuic izabrala da tamo počiva u miru, a ne maleno groblje San Gervasio, tako blisko i prisno.

-Želim mjesto na koje nikad neće stići voda - rekla je.

-Onda je to upravo ovdje - reče prodavač, pokazujući mjesto na mapi rastezivim štapom za pokazivanje koji je nosio u džepu kao neko čelično nalivpero.

-Nema mora koje bi se moglo toliko popeti.

Ona se orijentirala na ploči s bojama sve dok nije pronašla glavni ulaz gdje su se nalazile tri grobnice jedna do druge, identične i bez imena, u kojima su ležali Buenaventura Durruti i druga dva mrtva anarhistička vođe iz Građanskog rata. Svake je noći netko ispisivao imena na praznim nadgrobnim pločama. Pisali su ih olovkom, bojom, ugljenom, olovkom za obrve ili lakom za nokte, sa svim pripadajućim slovima i u pravilnu rasporedu, a svakog su ih jutro stražari brisali kako nitko ne bi doznao tko je tko pod nijemim mramornim pločama. Maria dos Prazeres bila je prisustvovala Durrutijevu pokopu, najtužnijem i najmnogoljudnijem koji se ikad zbio u Barceloni, pa je željela počivati u blizini njegova groba. Ali nije bilo nijednog raspoloživog groba u prostranom prenapučenom panteonu. Tako da se zadovoljila s izvedivim. "Uz uvjet" - reče - "da me ne stavite u jednu od onih ladica starih pet godina u kojoj si kao u poštanskom sandučiću." Onda, prisjetivši se odmah najhitnijeg zahtjeva, zaključila:

- A iznad svega, želim biti pokopana ležečke.

Zapravo, kao odgovor na bučnu promociju grobova koji se unaprijed uplaćuju, kružile su glasine da se obavljaju vertikalni ukopi kako bi se uštedjelo na prostoru. Prodavač joj je objasnio, s preciznošću govora naučenog napamet i često ponavljano, da je ta priča pokvarena

spletka tradicionalnih pogrebnih poduzeća kako bi naučila ugledu ovog novog promaknuća prodaje grobova na poček. Dok je to objašnjavao, netko je pokucao na vrata s tri suzdržana udarca i on je napravio neodređenu stanku, ali mu Maria dos Prazeres pokaže da nastavi.

- Ne brinite - reče vrlo tiho. - Ib je Noi.

Prodavač povratu izgubljenu nit i Maria dos Prazeres se zadovolji objašnjenjem. Međutim, prije nego je otvorila vrata željela je napraviti zaključni pregled svojih razmišljanja koja su mnoge godine sazrijevale u njezinu srcu, sa svim, čak i najintimnijim detaljima, još od legendarne poplave u Manaosu?

- Hoću kazati - reče - da tražim mjesto na kojem bih ležala pod zemljom bez opasnosti od poplava i koje će, ako je moguće, biti u sjeni drveća ljeti i odakle me neće izvaditi nakon određenog vremena da bi me bacili u smeće.

Otvorila je vrata prema ulici i ušao je psić natopljen kišicom i nemarna izgleda koji nije imao ništa zajedničkog s ostatkom kuće. Vraćao se iz jutarnje šetnje susjedstvom i ušavši spopao ga je zanos velikog veselja. Skočio je na stol besmisleno lajući i baš se spremao upropastiti plan groblja svojim šapama prljavim od blata. Jedan jedini gazdaričin pogled dostajao je da umiri njegove nagone.

- Noi! - reče mu ne vičući. - *Baixa d'acil*

Životinja se skupi, uplašeno je pogleda, a nekoliko sjajnih suza skotrlja mu se niz njušku. Tada se Maria dos Prazeres opet pozabavi prodavačem i spazi da je zburnjen.

- *Collonsl* - uskliknuo je on. - Plakao je!

-Ma, razveselio se našavši ovdje nekoga u ovo doba -ispriča ga Maria dos Prazeres tiho. - Inače ulazi u kuću pažljivije nego ljudi. Osim tebe, kako sam vidjela.

-Ali plakao je, k vragu! - ponovio je prodavač, odmah

shvatio svoju nekorektnost i ispričao se pocrvenjevši:

- Oprostite, ali to..., takvo nešto ne može se vidjeti ni na filmu.

- Svi psi mogu to napraviti ako ih se nauči - reče ona.

- Događa se da gazde provode život poučavajući ih na vikama zbog kojih pate, kako jesti s tanjura ili činiti svoju nuždu u određeno doba i na određenom mjestu. Nasu prot tomu ne podučavaju ih prirodnim stvarima koje im se sviđaju, kao što su smijanje i plakanje. Gdje smo ono stali?

Nedostajalo je još malo toga. Maria dos Prazeres morala se pomiriti i s ljetima bez drveća, jer su sjene jedinog drveća na groblju bile rezervirane za poglavare režima. Za razliku od toga, uvjeti i obrasci ugovora bili su suvišni, jer se ona željela okoristiti popustom za plaćanje unaprijed i u gotovini.

Tek kad su završili i dok je po drugi put spremao papire u mapu prodavač je jednim pomnim pogledom pregledao kuću i potresao ga je čudesan dašak njezine ljepote. Ponovo je pogledao Mariju dos Prazeres kao da je prvi put vidi.

- Mogu li vas nešto indiskretno upitati? - zapita ju.

Ona ga povede prema vratima.

-Naravno - reče mu, - samo ako nije riječ o godinama.

-Imam maniju da pogađam zanimanja ljudi prema stvarima koje imaju u svojoj kući, a istina je da ovdje to ne mogu pogoditi -reče on. - Što vi radite?

Maria dos Prazeres odgovori mu umirući od smijeha:

-Ja sam prostitutka, sine. Ili mi se više ne primjećuje? Prodavač je pocrvenio.

-Zao mi je.

-Više bih ja trebala žaliti - reče ona uzimajući ga pod ruku kako bi spriječila da ne udari u vrata. - Pazi! Nemoj

si razbiti glavu prije nego što me spremiš dobro ukopanu.

Čim je zatvorila vrata, donijela je psića i počela ga maziti te se priključila svojim krasnim afričkim glasom dječjem zboru koji se u tom trenutku začuo u susjednom vrtiću. Tri je mjeseca prije toga sanjala objavljenje svoje smrti i otad se osjećala povezanijom no ikad s ovim bićem svoje samoće. S puno se pažnje pobrinula za posmrtnu razdiobu svojih stvari i sudbinu svoga tijela, tako da bi mogla umrijeti istog trenutka nikoga ne gnjaveći. Svojom se voljom povukla iz posla s imetkom koji je gomilala kamen po kamen, ali bez prevelikih gorkih žrtava, i napokon je kao konačno utočište bila odabrala vrlo staro i otmjeno selo Gracia, koje je grad, šireći se, već probavio. Bila je kupila polukat u ruševinama koji je uvijek mirisao na dimljene haringe i čiji su zidovi izgrizeni salitrom još čuvali tragove neke neslavne bitke. Nije bilo vratara, a na vlažnom i mračnom stubištu nedostajala bi poneka stepenica premda su svi stanovi bili zauzeti. Marfa dos Prazeres obnovila je kupaonicu i kuhinju, podstavila zidove draperijama veselih boja i stavila brušeno stako i baršunaste zavjese na prozore. Na kraju je donijela izvrstan namještaj, uporabne i ukrasne stvari te škrinje od svile i brokata koje su fašisti krali iz rezidencija što su ih republikanci napuštali u stampedu poraza, a koje je ona za mnogih godina kupovala malo-pomalo po prigodnim cijenama i na tajnim dražbama. Jedina spona s prošlošću koja joj je ostala bilo je prijateljstvo s grofom od Cardone, koji ju je i dalje posjećivao svakog posljednjeg petka u mjesecu da bi s njom večerao i nakon jela mlitavo vodio ljubav. No čak se i to prijateljstvo iz mladosti održavalo uz oprez, jer je grof ostavljao automobil sa svojim heraldičkim znakovljem na više nego razboritoj udaljenosti i dolazio je do njezina polukata hodajući

sjenovitom stranom, da zaštiti njezinu čast jednako kao i vlastitu. Mana dos Prazeres nije poznavala nikoga u zgradi osim iz stana preko puta, gdje je od nedavna živio jedan vrlo mladi par s devetogodišnjom djevojčicom. Činilo joj se nevjerovatnim, ali bilo je točno, da se nikad ni s kim drugim nije susrela na stubištu.

Međutim, raspodjela njezina nasljedstva pokazala joj je da je usađena u tu zajednicu umišljenih Katalonaca, čija se nacionalna čast zasnivala na čestitosti, više no što je i sama pretpostavljala. Čak je i najbeznačajnije sitnice podijelila ljudima koji su joj bili najbliži srcu, a koji su, opet, bili najbliži njezinoj kući. Na kraju nije bila jako uvjerena u svoju pravednost, ali je, naprotiv, bila sigurna da nije zaboravila nikoga tko to ne bi zaslužio. Bio je to čin pripremljen s toliko točnosti da bilježnik iz Ulice drveća, koji se hvalio da je vidio sve, nije mogao vjerovati svojim očima vidjeviši je kako njegovim pisarima po sjećanju diktira potanku listu svojih dobara s točnim nazivom svake stvari na srednjovjekovnom katalonskom te potpunu listu nasljednika s njihovim zanimanjima i adresama i mjestom koje su zauzimali u njezinu srcu. Nakon posjeta prodavača pogrebnih usluga pretvorila se u jednog od brojnih nedjeljnih posjetitelja groblja. Kao i ljudi sa susjednog groba, i ona je u gredice zasadila cvijeće za sva četiri godišnja doba, zalijevala je tek izraslu tratinu i ravnala ju škarama za obrezivanje dok nije postala kao tepih u poglavarstvu i sprijateljila se toliko s tim mjestom da na kraju nije shvaćala kako joj je na početku moglo izgledati tako opustošeno.

Za svog prvog posjeta srce joj je poskočilo kad je pored glavnih vrata ugledala tri bezimena groba, ali se nije zadržala ni da ih pogleda, jer je nekoliko koraka od nje stajao budni stražar. Ali treće je nedjelje iskoristila nepažnju da ispuni jedan od svojih najvećih snova i ružem

za usne ispisala je na prvom kamenu ispranom od kiše: *Durruti*. Otad je to opet činila kad god je to mogla, ponekad na jednom grobu, na dva ili na tri, s postojanim otkucanjima bila i srca razgaljenog nostalgijom.

Jedne nedjelje potkraj rujna nazočila je prvom ukopu na brijegu. Tri tjedna poslije, jedne ledene vjetrovite večeri, pokopali su neku tek udanu djevojku u grob do njezina. Na kraju godine sedam je parcela bilo zauzeto, ali je kratkotrajna zima prošla bez ikakvih promjena na Mariji. Nije osjetila nikakvu slabost i kako je rasla vrućina, a bućna bujica života ulazila kroz otvorene prozore, otkrila je u sebi više volje da preživi zagonetke iz svojih snova. Grof od Cardone, koji je provodio u planini mjesec najveće vrućine, pomislio je po povratku da je čak privlačnija nego u svojoj neobičnoj mladosti otprije pedeset godina.

Mana dos Prazeres postigla je, nakon mnogih propalih pokušaja, da Noi razlikuje njezin grob na prostranom brdu jednakih grobova. Onda se potrudila naučiti ga kako da plače nad praznom rakom, kako bi to po navici nastavio činiti nakon njezine smrti. Dovala ga je nekoliko puta pješice od svoje kuće do groblja pokazujući mu glavne točke za snalaženje kako bi upamtio autobusnu rutu od Ramblas, sve dok nije smatrala da je dovoljno spretna da ga pošalje samog.

Za završni ogled u nedjelju u tri popodne skinula mu je proljetni prsluk, djelomično jer se ljeto bližilo, a djelomično da manje upada u oči, pa ga je ostavila da se sam snalazi. Vidjela ga je kako se udaljava sjenovitim pločnikom lagana kasa i male stražnjice stisnute i tužne pod veselim repom, i jedva je uspjela zatomiti želju da zaplače, zbog sebe i zbog njega i zbog tolikih i tako gorkih godina zajedničkih iluzija, sve dok nije zaokrenuo prema moru na uglu Calle Mayor. Petnaest minuta poslije

uspela se na autobus na Ramblas u blizini Plaža de Lesseps pokušavajući ga vidjeti s prozora, a da sama ne bude viđena, i zaista ga je vidjela u jatu nedjeljne djece, udaljena i ozbiljna, dok čeka da se promijeni svjetlo na semaforu za pješake na Paseo de Gracia.

"Bože moj", uzdahnula je. "Kako se doima usamljenim!"

Morala ga je čekati gotovo dva sata pod nesmiljenim suncem Montjuica. Pozdravila je nekoliko ožalošćenih iz nekih drugih nedjelja manje vrijednih spomena premda ih je jedva poznavala, jer je prošlo toliko vremena otkako ih je prvi put vidjela da više nisu nosili crninu niti su plakali, i stavljah su cvijeće na grobove ni ne misleći na svoje mrtve. Ubrzo nakon toga, kad su svi otišli, čula je tužno zavijanje koje je prestrašilo galebove i vidjela na ogromnom moru preoceanski bijeli brod s brazilskom zastavom, i zaželjela je svom svojom dušom da joj donese pismo od nekoga tko je zbog nje bio umro u zatvoru Pernambuco. Dvanaest minuta prije, nedugo nakon pet sati, Noi se pojavio na brdu slineći od muke i vrućine, ali s uznositošću pobjedonosnog djeteta. U tom je trenutku Maria dos Prazeres svladala užas što nema nikoga tko će plakati nad njezinim grobom.

Sljedeće jeseni počela je opažati zlokobne znakove koje nije uspijevala odgonetnuti, ali koji su joj povećali tjeskobu u srcu. Opet je pila kavu ispod zlaćanih akacija na Plaža del Reloj u kaputu s ovratnikom od lisičjih repova i šesiru s ukrasom od umjetnog cvijeća koji je od tolike starosti opet došao u modu. Izoštrila je svoj instinkt. Pokušavajući samoj sebi objasniti vlastitu tjeskobu, pomno je proučila naklapanje prodavačica ptica na Ramblas, šaputanja muškaraca u dućančićima s knjigama koji prvi put u mnogo godina nisu pričali o nogometu, duboke tišine ratnih invalida koji su bacali mrvice kruha golubovi-

ma i na sve je strane pronalazila nesumnjiva obilježja smrti.

Za Božić su se među akacijama upalila raznobojna svjetla i s balkona su izlazili glazba i slavljenički glasovi, a gomila turista kojima je bio stran naš usud navalila je na kafiće pod vedrim nebom. No čak i u samom slavlju osjećala se ona ista zatomljena napetost koja je prethodila vremenima u kojima su anarhisti postali gospodari ulice. Mana dos Prazeres, koja je proživjela to razdoblje velikih strasti, nije uspjela svladati nemir i prvi put ju je usred sna probudio strah grebući svojom pandžom. Jedne su noći agenti državne sigurnosti pucajući ispred njezina prozora ubili studenta koji je bio kistom ispisao na zidu: *Visca Catalunya lliure*.

"Moj Bože" - izgovori u sebi zapanjena - "kao da sve umire sa mnom!"

Tjeskobu sličnu ovoj upoznala je samo jednom kao vrlo mala djevojčica u Manaosu, minutu prije svitanja, kad odjednom prestaju brojni glasovi noći, zaustavljaju se vode, vrijeme tetura, a amazonska prašuma uranja u bezdanu tišinu koja se može izjednačiti tek s tišinom smrti. Usred te nepodnošljive napetosti posljednjeg petka u travnju, kao i uvijek, grof od Cardone došao je na večeru u njezinu kuću.

Posjet se bio pretvorio u obred. Grof je stizao točno između sedam i devet navečer s bocom domaćeg šampanjca umotanog u večernje novine da bude manje zamjetljiva te kutijom punjenih jelengljiva. Mana dos Prazeres pripremila mu je zapečene kanelone i mlado pile u vlastitu soku, što su bila omiljena jela pravih Katalonaca iz njihovih dobrih vremena, te zdjelu raznovrsnog sezonskog voća. Dok je ona pripravljala jelo, grof je na gramofonu slušao ulomke iz talijanskih opera u njihovim povijesnim izdanjima, laganim gutljajima ispijajući

čašicu oportea, koja mu je trajala do kraja gramofonskih ploča.

Nakon duge večere uz dobar razgovor napamet su vodili neku nepokretnu ljubav koja je u oboma ostavljala talog propasti. Prije odlaska, uvijek se prodrnavši kako se bližila ponoć, grof je ostavljao dvadeset pet peseta ispod pepeljare u spavaćoj sobi. Bila je to cijena Marije dos Prazeres kad ju je on upoznao u jednom usputnom hotelu na Paralelu i bilo je to jedino što je hrda vremena ostavila netaknutim. Niti jedno se od njih dvoje nije nikad zapitalo na čemu se zasniva to prijateljstvo. Maria dos Prazeres je njemu dugovala neke sitne usluge. Davao joj je prigodne savjete za dobro rukovanje svojom uštedom, naučio ju je razlikovati stvarnu vrijednost njezinih relikvija i kako će ih zadržati a da se ne otkrije da su to ukradene stvari. Ali, napose, on je bio taj koji joj je ukazao na put prema dostojanstvenoj starosti u četvrti Grada kad su joj u bordelu u kojem je provela cijeli život objavili da je za moderne ukuse previše iskusna pa su je željeli poslati u kuću ilegalnih umirovljenica koje za pet peseta pokazuju djeci kako se vodi ljubav. Bila je ispričala grofu da ju je njezina majka prodala s četnaest godina u luci u Manaosu i da ju je prvi časnik na nekom turskom brodu nemilosrdno iskorištavao za vrijeme prelaska Atlantika, a onda je ostavio napuštenu, bez novca, bez jezika i bez imena, u baruštini svjetala na Paralelu. Oboje su bili svjesni da imaju tako malo zajedničkog da se nikad nisu osjećali usamljenijim nego kad su bili zajedno, ali niti jedno se nije usudilo povrijediti draž te navike. Bila im je potrebna ova nacionalna pomutnja kako bi shvatili, oboje u isto vrijeme, koliko su se i s koliko strasti mrzili za tolikih godina.

Bilo je to konačno sagorijevanje. Grof od Cardone slušao je ljubavni duet iz *La Boheme* koji su pjevali Licia

Albanese i Beniamino Gigli kad je do njega stigao nenadani rafal vijesti s radija koji je Mana dos PraZeres slušala u kuhinji. Približio se na prstima i poslušao i on. General Francisco Franco, vječni diktator Španjolske, preuzeo je na sebe odgovornost da odluči o konačnoj sudbini trojice baskijskih separatista koji su upravo osuđeni na smrt. Grof je ispustio uzdah olakšanja.

- Onda će ih strijeljati bez pogovora - reče - jer Caudillo je pravedan čovjek.

Mana dos Prazeres uperila je u njega svoje plamteće oči prave kobre i ugledala iza zlatnih naočala njegove zjenice bez strasti, zube grabežljivca, hibridne ruke životinje naviknute na vlagu i polumrak. Onakvog kakav je bio.

- Onda moli Boga da ih ne ubije - reče, - jer ako samo jednog strijeljaju, ja ću ti staviti otrov u juhu.

Grof se uplaši.

- A zašto to?

-Jer sam i ja isto tako jedna pravedna prostitutka.

Grof od Cardone nikad se više nije vratio, a Mana dos Prazeres bila je sigurna da se to upravo zatvara posljednji krug njezina života. Sve donedavna, zapravo, ljutilo bi je što joj ustupaju mjesto u autobusu, što joj pokušavaju pomoći da prijeđe ulicu, što je primaju pod ruku kad se uspinje stepenicama, ali na kraju ne samo da je to prihvatila, već je čak to priželjkivala kao neku mrsku nuždu. Onda je poslala da joj se napravi nadgrobna ploča za anarhiste, bez imena i datuma, i počela spavati ne stavljajući zasune na vrata da bi, ako ona umre u snu, Noi s viješću mogao izaći van.

Jedne nedjelje, ušavši u kuću poslije povratka s groblja, susretne se na odmorištu stepenica s djevojčicom koja je živjela iza vrata preko puta. Pratila ju je nekoliko blokova pričajući joj o svemu s prostodušnošću jedne

bake i promatrajući je kako poskakuje s Noiem kao da su stari prijatelji. Na Plaža del Diamante, onako kako je bila i predviđjela, pozove ju na sladoled.

-Sviđaju ti se psi? - zapitala ju je.

-Strašno mi se sviđaju - reče djevojčica.

Tada joj Maria dos Prazeres predloži ono što je u sebi već dugo vremena pripremala

- Ako mi se ikad nešto dogodi, pobrini se za Noia - reče joj. -Jedini je uvjet da ga pustiš nedjeljom slobodnog ništa ne brinući. On će znati što da čini.

Djevojčica je bila sretna. A Maria dos Prazeres vratila se kući razdragana što je doživjela ostvarenje sna koji je godinama zrio u njezinu srcu. Međutim, taj se san nije ispunio, ali ne zbog zamora njezine starosti niti zbog kašnjenja smrti. Niti je to uopće bila nečija odluka. Život se pozabavio njome jedne ledene večeri u studenome kad se iznenadna oluja stuštila dok je izlazila s groblja. Bila je ispisala imena na tri ploče i upravo se pješice spuštala prema autobusnoj postaji kad je ostala potpuno natopljena prvim udarcima kiše. Jedva se stigla skloniti u veži u nekoj napuštenoj četvrti koja je izgledala kao da pripada nekom drugom gradu, s razrušenim krčmama i prašnim tvornicama i golemim teretnim vagonima koji su još strasnijim činili bučno nevrjeme. Dok je pokušavala svojim tijelom ugrijati smočenog psića, Maria dos Prazeres je vidjela kako prolaze krcati autobusi, vidjela je kako prolaze prazni taksiji s ugašenom oznakom, ah nitko nije obraćao pozornost na njezine znakove brodolomca. Odjednom, kad joj se već i čudo činilo neostvarivim, jedan je skupocjeni automobil boje čelika u suton bezglasno prošao natopljenom ulicom, zaustavio se naglo na uglu i vratio se vozeći unatrag sve do mjesta na kojem je stajala. Stakla su se spustila nekim čarobnim zamahom i vozač se ponudio da je poveze.

-Idem jako daleko - reče Mana dos Prazeres iskreno. - Ali učinili biste mi veliku uslugu da me povežete jedan dio.

-Recite mi kamo idete - inzistirao je.

-Prema Graciji - reče ona.

Vrata se otvore bez dodira.

-To je u mom pravcu - reče on. - Udite.

U unutrašnjosti koja je mirisala na osvježavajući lijek kiša se pretvorila u neku nestvarnu nepogodu, grad je promijenio boju, a ona osjeti da je u nekom dalekom i sretnom svijetu u kojem je sve riješeno unaprijed. Vozač si je otvarao prolaz kroz poremećeni promet lakoćom koja je u sebi imala nešto čarobno. Mana dos Prazeres osjećala se potištenom ne samo zbog svoje vlastite bijede već i zbog jadnog psića koji joj je spavao u krilu.

-Ib je neki preoceanski brod - reče, jer je osjetila da treba reći nešto prikladno. - Ništa takvo nisam nikad vidjela, čak ni u snovima.

-Zapravo, jedino je loše što nije moj - reče on na lošem katalonskom i nakon stanke nastavi na španjolskom:

-Moja životna plaća ne bi bila dovoljna da ga kupim.

-Mogu zamisliti - uzdahne ona.

Proučila ga je sa strane onako osvjetljenog zelenim odsjajem ploče s instrumentima i vidje da je gotovo mladić, s kovčavom kratkom kosom i profilom brončanog rimskog kipa. Pomisli da nije lijep, ali ima neki drugačiji šarm, da mu vrlo dobro pristaje jakna od jeftine kože istrošena od nošenja i da njegova majka mora biti vrlo sretna kad ga čuje kako se vraća kući. Samo se po njegovim težačkim rukama moglo povjerovati da odista nije vlasnik automobila.

Nisu ponovo progovorili za cijelo vrijeme vožnje, ali je Marfa dos Prazeres osjetila da je i on nju proučio sa strane nekoliko puta i još jednom ju je zaboljelo što je u

ovim godinama i dalje živa. Osjetila se ružnom i vrijednom sažaljenja, s kuhinjskim rupcem koji je nemarno stavila na glavu kad je počelo kišiti i u bijednom jesenskom kaputu koji se nije sjetila zamijeniti drugim jer je mislila na smrt.

Kad su stigli u četvrt Gracia, kiša je počela jenjati, bila je već noć i upalila su se svjetla na ulici. Maria dos Prazeres pokaže svom vozaču da je ostavi na uglu u blizini, ali je on inzistirao da je odvede do kućnih vrata, i ne samo da je to učinio nego se parkirao na pločniku kako bi mogla sići ne smočivši se. Izbacila je psića, pokušala izaći iz automobila s toliko dostojanstva koliko joj je to tijelo dopuštalo, a kad se okrenula da mu zahvali susrela se s muškarčevim pogledom od kojeg je ostala bez daha. Na trenutak ga je podnosila pravo ne shvaćajući tko što očekuje, niti od koga, a onda ju je on zapitao odlučnim glasom:

- Da se popnem?

Maria dos Prazeres osjeti se poniženom. -Jako sam vam zahvalna što ste me doveli - reče, - ali vam ne dopuštam da mi se rugate.

- Nemam nikakva razloga da se ikome rugam - reče na španjolskom s neopozivom ozbiljnošću. - A najmanje ženi kao što ste vi.

Maria dos Prazeres bila je upoznala mnogo muškaraca kao što je on, bila je spasila od samoubojstva mnoge druge drskije od njega, ali nikad u svom dugom životu nije se toliko plašila odluke. Čula je njegovo inzistiranje bez najmanje naznake promjene glasa:

- Da se popnem?

Ona se odmakne ne zatvarajući vrata automobila i odgovori mu na španjolskom kako bi bila sigurna da je shvaćena.

- Činite što hoćete.

Ušla je u predvorje jedva osvijetljeno indirektnim odsjajem s ulice i počela se drhtavih koljena penjati prvom dionicom stubišta, gušena strahom za koji je vjerovala da je moguć jedino u smrtnom času. Kad se zaustavila pred vratima na polukatu, drhteći od čežnje da pronađe ključeve u džepu, čula je s ulice dva uzastopna udarca vratima automobila. Noi, koji se požurio naprijed, pokušao je zalajati. "Šuti", naredila mu je grčevitim šapatom. Gotovo je odmah začula prve korake na olabavljenim stepenicama stubišta i uplašila se da će joj iskočiti srce. U djeliću sekunde ponovo potpuno preslušala onaj proricateljski san koji joj je promijenio život u zadnje tri godine i uvidi grešku u svom tumačenju.

"Moj Bože", reče zapanjena sama sebi. "Pa to nije bila smrt!"

Napokon pronađe bravu slušajući odlučne korake u tami, slušajući kako raste disanje nekoga tko se približavao uplašen kao i ona sama u tami, i tada shvati da je bilo vrijedno čekati tolike i tolike godine i patiti toliko u tami, makar i samo zato da doživi ovaj trenutak.

Svibanj 1979.

"DOŠLA SAM SE SAMO POSLUŽITI TELEFONOM"

Jednoga je kišnog proljetnog popodneva, dok je sama putovala u Barcelonu vozeći unajmljenim automobilom, Mana de la Luz Cervantes doživjela havariju u pustinji Monegros. Bila je ona Meksikanka od dvadeset i sedam godina, zgodna i ozbiljna, čije je glumačko ime prije nekoliko godina u varijeteima nešto značilo. Bila je udana za salonskog mađioničara s kojim se treba sastati tog dana nakon posjeta rođacima u Zaragozi. Nakon jednog sata očajničkog signaliziranja automobilima i teretnim kamionima koji su žurno prolazili kroz nevrjeme smilovao joj se vozač jednog rasklimanog autobusa. On ju je, međutim, upozorio da ne ide jako daleko.

- Nema veze - reče Marfa. - Jedino što trebam jest telefon.

Ib je bilo točno, a trebala ga je samo da upozori muža kako neće stići prije sedam navečer. Izgledala je kao smočeni ptic u svom studentskom kaputu i cipelama za plažu u travnju, a bila je tako smetena zbog nepredviđene nevolje da je zaboravila ponijeti ključeve automobila. Žena vojničkog izgleda ali nježna ophođenja, koja se vozila kraj vozača, dala joj je ručnik i pokrivač i napravila joj mjesta pokraj sebe. Napola se posušivši, Maria je sjela, zamotala se u pokrivač i pokušala zapaliti cigaretu, ali su šibice bile mokre. Susjeda na sjedalu dala joj je vatre i zamolila ju jednu od ono malo cigareta koje su ostale suhe. Dok su pušile, Maria je popustila želji da se

povjeri i njezin je glas odzvanjao glasnije od kiše i treska-
nja autobusa. Žena je prekine stavljajući kažiprst na usne.

- Spavaju - promrmlja.

Mana pogleda preko ramena i vidje da je autobus
popunjen ženama neodređene dobi i različitih stanja, koje
su spavale omotane istim pokrivačima kao i ona.
Zaražena njihovom mirnoćom, Mana se smotala na
sjedalu i prepustila rominjanju kiše. Kad se probudila,
bila je noć i pljusak se raspršio u ledenu rosu. Nije imala
ni najmanju predodžbu koliko je dugo spavala niti na
kojem se mjestu na svijetu nalazi. Njezina se susjeda na
sjedalu držala oprezno.

-Gdje smo? - upitala ju je Mana.

-Stigli smo - odgovori joj žena.

Autobus je ulazio u popločano dvorište ogromne,
mračne zgrade koja je izgledala kao stari samostan u šumi
gorostasnog drveća. Putnice, tek slabo osvijetljene jed-
nom svjetiljkom iz dvorišta, ostale su nepomične sve dok
ih žena vojničkog izgleda nije natjerala da sidu, nekom
vrstom osnovnih naredbi, kao u vrtiću. Sve su bile starije
i tako su se polagano kretale u polumraku dvorišta da su
se doimale kao slike iz sna. Mana je, silazeći posljednja,
pomislila da su redovnice. Manje je u to vjerovala kad je
vidjela nekoliko žena u odorama koje su ih prihvaćale na
vratima autobusa i pokrivala im glavu pokrivačima da se
ne smoče te ih postavljale u red jednu iza druge vodeći ih
bez riječi, odlučnim ritmičkim pljeskanjem. Pošto se
oprostila od svoje suputnice, Mana htjedne vratiti
pokrivač, ali joj žena reče da pokrije glavu dok prelazi
dvorište i vrati ga na vratarnici.

- Postoji li ovdje telefon? - upita je Mana.

- Naravno - reče joj žena. - Pokazat će vam tamo.
Zamolila je još jednu cigaretu, a Marfa joj je dala os-
tatak smočene kutije. "Osušit će se na putu", reče žena i

gotovo poviče: "Sretno." Autobus krene ne ostavljajući
joj vremena da išta drugo kaže.

Mana poče trčati prema ulazu zgrade. Jedna je čuvarica
pokuša zaustaviti energičnim udarcem dlana o dlan, ali se
morala poslužiti zapovjedničkim uzvikom: "Stani, rekla
sam!" Marfa pogleda ispod pokrivača i ugleda ledene oči
i neumoljivi kažiprst koji joj pokaže na red. Poslušna. Tek
se u predvorju zgrade odvojila od grupe i upitala vratara
gdje je telefon. Jedna je od čuvarica natjera da se vrati u
red pljeskajući je lagano po leđima dok joj je govorila
vrlo slatkim glasom:

- Ovuda, ljepotice, ovdje je telefon.

Maria je prosljedila s drugim ženama kroz mračni
hodnik i na kraju ušla u zajedničku spavaonicu, gdje su
čuvarice skupile krevetne prekrivače i počele slagati pos-
telje. Jedna druga žena, koja je Mariji izgledala ljudskije i
višeg ranga, pregledala je red uspoređujući popis s ime-
nima koje su novopridošlice imale ispisane na kartonu i
prišivene za prsluk. Kad je došla pred Mariju, iznenadila
se što ne nosi svoj identifikacijski list.

-Ali ja sam samo došla telefonirati - reče joj Marfa.
Objasni joj žurno da joj se pokvario automobil na cesti.
Njezin muž, koji je mađioničar na zabavama, čeka je u
Barceloni da do ponoći obave tri posla i željela ga je
obavijestiti da mu se neće pridružiti na vrijeme. Bilo je
zamalo sedam. On mora izaći iz kuće za deset minuta i
ona se boji da će sve otkazati zbog njezina kašnjenja.
Činilo se da ju čuvarica pažljivo sluša.

-Kako se zoveš? - upita je.

Mana joj reče svoje ime s uzdahom olakšanja, ali žena
ga ne pronađe niti pošto je prešla popis nekoliko puta.
Propita se, uznemirena, kod druge čuvarice, a ova,
nemajući što reći, slegne ramenima.

- Ali ja sam samo došla telefonirati - reče Marfa.

- Dogovoreno, draga - reče joj glavna, vodeći ju do njezinog kreveta s tako naglašenom nježnošću da nije mogla biti istinska, - ako se budeš dobro ponašala, moći ćeš razgovarati telefonom s kim god budeš htjela. Ali sada ne, sutra.

Tada je nešto kliknulo u Marijinoj glavi i ona shvati zašto su se žene iz autobusa kretale kao po dnu akvarija. One su zapravo bile smirene sedativima, a ova sjenovita palača s debelim kamenim zidovima i ledenim stubama zapravo je bila bolnica za duševne bolesti. Pobjegne preplašena trčeći iz spavaonice, a prije nego je stigla do kućnih vrata gorostasna ju je čuvarica u mehaničarskom kombinezonu zgrabila jednim udarcem i prikovala za pod vrhunskim zahvatom. Mana ju pogleda sa strane, oduzeta od užasa.

- Za ljubav Božju - reče. - Kunem se svojom mrtvom majkom da sam samo došla telefonirati.

Bio joj je dovoljan pogled na njezino lice pa da shvati da nikakva molba ne pomaže pred tom goropadnicom u kombinezonu koju su zbog njezine izvanredne snage zvali Herculina. Bila je zadužena za teške slučajeve i dvije su zatočenice umrle zadavljene njezinim rukama polarnog medvjeda, uvježbanima u umijeću ubijanja iz nehata. Prvi je slučaj istražen i zaključen kao nesreća. Drugi je bio manje jasan i Herculina je bila upozorena i opomenuta da će sljedeći put biti podvrgnuta pomnoj istrazi. Prihvaćena je verzija bila da je ta crna ovca iz jedne poznate, stare obitelji imala burnu povijest sumnjivih nesreća u nekoliko ludnica po Španjolskoj.

Da bi Mana zaspala prve noći, morali su joj ubrizgati sredstvo za spavanje. Kad ju je pred svitanje probudila žudnja za pušenjem, ručni i nožni zglobovi bili su joj privezani za krevetne šipke. Nitko nije došao na njezine povike. Ujutro, dok njezin muž u Barceloni nije mogao

pronaći nikakav trag o njoj, morali su je odvesti u ambulantu jer su je pronašli bez svijesti u lokvi vlastite nužde.

Kad je došla k sebi nije znala koliko je vremena prošlo. Ali tada je već svijet bio mirno mjesto ljubavi, a pred njenim je krevetom stajao veličanstveni starac hodajući poput tabanaša i s umirujućim osmijehom, koji joj je vratio volju za životom s dva hipnotička pokreta rukom. Bio je to upravitelj sanatorija.

Prije nego mu je išta rekla, prije nego ga je čak i pozdravila, Mana ga je zamolila cigaretu. Pružio joj je jednu upalivši je i poklonio joj gotovo punu kutiju. Mana nije mogla zadržati suze.

- Sad je prilika da plaćete do mile volje - reče joj liječnik uspavljujućim glasom. - Suze su najbolji lijek.

Mana se povjeri bez srama, kako to nikad nije mogla sa svojim povremenim ljubavnicima u onoj praznini koja slijedi nakon vođenja ljubavi. Dok ju je slušao, liječnik joj je prstima gladio kosu, slagao joj jastuk da lakše diše, vodio ju kroz labirint njezine nesigurnosti s mudrošću i nježnošću o kakvima nikad nije ni sanjala. Bilo je to čudo, prvi put u njezinom životu, da je razumije muškarac koji ju je slušao čitavom svojom dušom ne očekujući zauzvrat da spava s njom. Nakon jednog dugog sata, otvorivši se do kraja, zamolila ga je za dozvolu da telefonira svom mužu. Liječnik se uspravio u svoj veličan-stvenosti svoga položaja. "Još ne, princezo." reče joj, lupnuvši je po obrazu s najvećom nježnošću koju je ikad osjetila. "Sve u svoje vrijeme." S vrata joj je dao biskupski blagoslov i nestao zauvijek.

- Imaj povjerenja u mene - reče joj.

Te je iste noći Mana bila upisana u azil pod serijskim brojem i uz površan komentar o njezinu zagonetnom dolasku i nedoumicama oko njezina identiteta. Uz rub je stajala opaska ispisana upraviteljevom rukom: *uznemirena*.

Upravo kako je Mana bila predvidjela, njezin je suprug izašao s pola sata zakašnjenja iz svog skromnog stana u četvrti Horta da obavi tri dogovorena posla. Bilo je to prvi put da ona nije došla na vrijeme u gotovo dvije godine vrlo složne slobodne zajednice i on si je zakašnjenje objasnio snažnim kišama koje su natopile pokrajinu tog vikenda. Prije no što je izašao na vratima je pričvrstio poruku sa svojim programom za tu večer.

Na prvoj je proslavi, na kojoj su sva djeca bila maskirana u klockane, izostavio najvažniji trik s nevidljivim ribama jer ga nije mogao izvesti bez njezine pomoći. Drugi je posao bio u kući devedesettrogodišnje starice u invalidskim kolicima koja se hvalila da je svaki od svojih posljednjih trideset rođendana proslavila s drugim mađioničarom. On je bio tako smeten zbog Marijina kašnjenja da se nije mogao usredotočiti na najjednostavnije čarolije. Treći je posao bio kao i svake noći u jednom kafiću na Ramblas, gdje je izveo nenadahnutu predstavu za skupinu francuskih turista, koji nisu mogli vjerovati u ono što vide jer su odbijali povjerovati u čaroliju. Nakon svake predstave zvao je telefonom kući i čekao bez nade da se Mana javi. Za posljednjeg nastupa više nije mogao zatamiti uznemirujuću pomisao da joj se nešto dogodilo.

Na povratku kući u kamiončiću prepravljenom za javne nastupe vidio je sjaj proljeća na palmama u Paseo de Gracia i potrese ga zlokobna misao o tome kako bi grad mogao izgledati bez Marije. Njegova se posljednja nada raspršila kad je pronašao svoju poruku još uvijek pričvršćenu na vrata. Bio je tako smeten da je zaboravio nahraniti mačka.

Tek sad kad to pišem pada mi na um da nikad nisam saznao kako se zapravo zvao, jer smo ga u Barceloni znali samo pod njegovim profesionalnim imenom: Saturn

Čarobnjak. Bio je čovjek čudna karaktera i neoprostive nesmotrenosti u društvu, ali je Marfa imala izobilje i takta i ljupkosti koji su njemu nedostajali. Ona je bila ta koja ga je vodila za ruku kroz tu zajednicu velikih misterija gdje nikomu ne bi palo na pamet ikoga zvati telefonom poslije ponoći tražeći svoju ženu. Saturn je to učinio tek što je stigao i nije se toga želio prisjećati. Tako da se te noći zadovoljio zovući Zaragozu, gdje mu je pospana baka bez uzbuđenja odgovorila da je Mana otišla nakon ručka. Zaspao je tek na jedan sat u zoru. Usnuo je nejasan san u kojem je vidio Mariju u odrpanoj vjenčanici poprskanoj krvlju i probudio se sa strašnom uvjerenošću da ga je opet ostavila u prostranom svijetu bez nje, ovoga puta zauvijek.

U posljednjih pet godina to je učinila tri puta s tri različita čovjeka, uključujući njega. Napustila ga je u Ciudad de Mexico šest mjeseci pošto su se upoznali, kad su izgarali od želje u blaženstvu bezumne strasti u sobi za služinčad u naselju Anzures. Jednog jutra, nakon neizreciva ispada protekle noći, Maria se nije pojavila. Ostavila je sve svoje stvari, čak i prsten iz prijašnjeg braka, s pismom u kojem je rekla da nije sposobna preživjeti oluju te luđačke ljubavi. Saturn je pomislio da se vratila svom prvom suprugu, školskom drugu iz srednje škole s kojim se potajno vjenčala još kao maloljetnica, a kojega je napustila zbog drugoga nakon dvije godine bez ljubavi. Ali ne: vratila se u kuću svojih roditelja i ondje ju je Saturn potražio, odlučan da je vrati po svaku cijenu. Molio ju je bez postavljanja uvjeta, obećao joj je mnogo više nego što je bio spreman ispuniti, ali naišao je na nepobjedivu zapreku. "Ima dugih ljubavi i kratkih ljubavi", rekla mu je. I nemilosrdno zaključila: "Ova je bila kratka". Njezina ga je neumoljivost prisilila na predaju. Međutim, u zoru na Sve svete, vrativši se u svoju sobu

siročeta nakon gotovo godinu dana zaboravljanja, našao ju je kako spava na sobnom divanu s krunom od narančinih cvjetova i dugim repom od tila kao u djevičanskih nevjesti.

Mana mu je ispričala istinu. Njezin novi zaručnik, udovac bez djece, sa sređenim životom i spremnošću da se oženi zauvijek u katoličkoj crkvi, ostavio ju je da ga čeka odjevena pred oltarom. Njezini su roditelji ipak odlučili napraviti slavlje i ona je slijedila njihovu igru. Plesala je, pjevala s Manachijima, previše popila i u strašnu stanju zakašnjele grižnje savjesti u ponoć otišla potražiti Saturna.

Nije ga bilo kod kuće, ali je pronašla ključeve na hodniku, u loncu za cvijeće, gdje su ih uvijek skrivali. Ovaj put je ona bila ta koja se predala ne postavljajući uvjete. "A do kada ovaj put? ", upitao ju je. Odgovorila mu je stihom Viniciusa de Moraes: "Ljubav je vječna dok traje." Dvije godine nakon toga i dalje je bila vječna.

Činilo se da je Mana sazrela. Odrekla se svojih snova o glumi i posvetila njemu, kako u poslu tako i u krevetu. Potkraj protekle godine prisustvovali su kongresu mađioničara u Perpignanu i na povratku su upoznali Barcelonu. Toliko im se svidjela da su ondje proveli osam mjeseci i tako im je dobro odgovarala da su kupili stan u pravoj katalonskoj četvrti Horta, bučan i bez vratara, ali s više nego dovoljno prostora za petero djece. Bila je to sreća kakvoj se može samo nadati, sve do tog vikenda kad je iznajmila automobil i otišla posjetiti svoje rođake u Zaragozazi obećavši da će se vratiti u ponedjeljak do sedam navečer. U četvrtak u zoru još nije davala znakove života.

U ponedjeljak sljedećeg tjedna osiguravajuće je društvo unajmljenog automobila telefoniralo kući i pitalo za Mariju. "Ne znam ništa", reče Saturn. "Potražite je u

Zaragozi." Spustio je slušalicu. Tjedan dana nakon toga jedan je policajac došao u kuću s viješću da je pronađena samo karoserija automobila na sporednoj cesti pored Cadiza, devetsto kilometara od mjesta na kojem ga je Maria ostavila. Policijski je službenik želio znati ima li ona više podataka o samoj kradi. Saturn je upravo hranio mačka i jedva da ga je pogledao, rekavši mu bez okolišanja da ne gube vrijeme jer je njegova žena pobjegla od kuće, a on ne zna ni s kim ni kamo. Takva je bila njegova uvjerenost u to da je policajcu bilo neugodno i ispričao se zbog svojih pitanja. Slučaj je proglašen zaključenim.

Sumnja da bi Maria mogla ponovo otići zaskočila je Saturna za Uskrs u Cadaquesu, kamo ih je Rosa Regas pozvala na jedrenje. Bih smo u *Maritimu*, popularnom i prljavonvbaru za *gauche divine**-a. sutonu frankizma, gdje je sjedilo nas dvadeset oko jednog od onih metalnih stolova s metalnim stolicama za koje stane jedva jedvice šest ljudi. Pošto je potrošila drugu kutiju cigareta tog dana, Maria je ostala bez šibica. Jedna slaba ruka s muškim dlačicama i širokom bakrenom narukvicom otvorila si je prolaz kroz gužvu za stolom i ponudila joj vatre. Zahvalila je i ne pogledavši tko je to bio, ali Saturn Čarobnjak ga je vidio. Bio je to neki koščati i golobradi mladić, mrtvački blijed, s vrlo crnim konjskim repom koji mu je sezao do pasa. Prozorska stakla u baru jedva su izdržavala žestinu proljetne tramontane, ali je on na sebi imao neku vrstu ulične pidžame od gruba pamuka i seljačke sandale. Nisu ga ponovo vidjeli sve do kraja jeseni, u jednoj ribljoj gostionici u Barceloneti u istom kompletu od obična platna i s dugom pletenicom umjesto konjskog repa. Pozdravio ih je oboje kao stare prijatelje, a način

* "Božanska ljevica" - naziv za ljevičare koji su se okupljali oko Sartrea. (franc.)

na koji je poljubio Mariju i način na koji mu je ona uzvratila uzdrmao je Saturna i on je posumnjao da se potajno sastaju. Nekoliko dana poslije slučajno je pronašao jedno novo ime i telefonski broj koji je Mana ispisala u kućnom adresaru, a neumoljiva lucidnost ljubomore otkrila mu je čiji su. Istraživanje društvenog položaja tog uljeza dokraja ga je dotuklo: dvadeset dvije godine, bogataški jedinaš, dekorater izloga modernih dućana, uz nemarne glasine o njegovoj biseksualnosti i dobro utemeljeni ugled plaćenog tješitelja udatih gospoda. Ali uspio se svladati sve do noći u kojoj se Mana nije vratila kući. Tada ga je počeo zvati telefonom svakoga dana, prvo svaka dva ili tri sata, od šest ujutro pa do sljedeće zore, a poslije svaki put kad mu se telefon našao pri ruci. To što se nitko ne javlja povećavalo je njegovo mučenje.

Četvrtog mu se dana javila neka Andaluzanka koja je samo dolazila čistiti. "Mladi je gospodin otišao", reče mu, s neodlučnošću dovoljnom da izludi. Saturn nije odolio napasti da je upita živi li tamo slučajno neka gospođica Marfa.

-Ovdje ne živi nikakva Marfa - reče mu žena. - Mladi je gospodin samac.

-To znam - reče joj on. - Ne živi tu, ali katkad dolazi, zar ne?

Žena se razljuti.

- Ali tko ste vi, dovraga?

Saturn je spustio slušalicu. Ženino poricanje učinilo mu se kao još jedna potvrda nečega što za njega više i nije bila sumnja, već goruća izvjesnost. Izgubio je kontrolu. Sljedećih je dana telefonirao, po abecednom redu, svim poznanicima u Barceloni. Nitko mu nije ništa znao reći, ali je svaki poziv pojačavao njegovu bijedu jer je njegovo ljubomorno mahitanje već postalo slavno među nepopravljivim noćnim pticama iz *gauche divine* pa su

mu odgovarali kojekakvim šalama koje bi ga tjerale da pati. Tek je tada shvatio do koje je točke osamljen u tom krasnom, ludom i nedokučivom gradu u kojem nikad neće biti sretan. U zoru, pošto je nahranio mačka, stisnuo je srce kako ne bi umro i odlučio zaboraviti Marfju.

Nakon dva mjeseca Marfa se još nije bila priučila na život u sanatoriju. Preživljavala je jedva ključajući zatvorske dnevne obroke priborom pričvršćenim za stol od gruba drva i pogleda uprtog u litografiju generala Francisca Franca koja je predsjedala turomnom srednjovjekovnom blagavaonicom. U početku je odbijala crkvena bogoslužja s njihovom budalastom rutinom jutre-nja, lauda, večernjica i drugih crkvenih služenja koja su zauzimala najveći dio vremena. Odbijala je loptati se u dvorištu za odmor i raditi u radionici za umjetno cvijeće, čemu se jedna skupina zatočenica posvećivala s pomamnom marljivošću. Ali od trećeg se tjedna malo--pomalo počela pridruživati životu samostana. Na kraju krajeva, govorili su liječnici, tako su sve počinjale, a prije ili poslije uklopile bi se u zajednicu.

Nestašica cigareta, riješena u prvim danima preko jedne čuvarice koja ih je prodavala po cijeni zlata, opet ju je počela mučiti kad joj je presušilo ono malo novca što ga je imala- Poslije se utješila cigaretama u novinskom papiru koje su neke zatočenice izrađivale od opušaka skupljenih iz smeća, jer je njezina opsjednutost pušenjem postala tako silna kao i opsjednutost telefonom. Sitne pesete koje je poslije zaradila praveći umjetno cvijeće dopuštale su joj privremeno olakšanje.

Najteža joj je bila njezina osamljenost noću. Mnoge su zatočenice ostajale budne u polumraku kao i ona, ali ne usuđujući se ništa, jer je i noćna čuvarica bdjela na glavnim vratima zaključanim lancem i lokotom.

Međutim, jedne je noći, ojađena potištenošću, Mana zapitala glasom dovoljno glasnim da ju čuje žena na susjednom krevetu:

- Gdje smo?

Dubok, bistar glas njezine susjede odgovori joj:

-U bezdanu pakla.

-Kažu da je ovo zemlja Maura - reče drugi, udaljeni glas koji je odzvonio prostorom spavaonice.

-I zacijelo je to točno, jer u ljeto, na mjesecini, čuju se psi kako laju na more.

Začuo se zveket ključeva na prstenu kao kotva na galiji i vrata su se otvorila. Neumoljiva čuvarica, jedino biće koje je izgledalo živo u iznenadnoj tišini, poče šetati s jednog kraja spavaonice na drugi. Mana se prestraši i samo je ona znala zašto.

Od njezina prvog tjedna u sanatoriju noćna joj je čuvarica bez okolišanja bila predlagala da spava s njom u stražarskoj sobi. Započela je takvim tonom kao da je riječ o pravom poslu: razmjena ljubavi za cigarete, za čokoladu, za bilo što. "Imat ćeš sve", govorila joj je drhteći. "Bit ćeš kraljica." Kad je Mana odbila, čuvarica je promijenila metodu. Ostavljala joj je ljubavne poruke ispod jastuka, u džepovima ogrtača, na najnezamislivijim mjestima. Bile su to poruke čija je razdiruća hitnost kadra potresa i kamenje. One noći kad se u spavaonici dogodio incident proteklo je više od mjesec dana kako se činilo da se pomirila s porazom.

Uvjerivši se da sve zatočenice spavaju, čuvarica se približila Marijinu krevetu i promrmljala u njezino uho cijelu vrstu nježnih opscenosti dok joj je ljubila lice, vrat napet od straha, ukočene ruke, obamrle noge. Napoljetku, vjerujući možda da Marijina ukočenost ne potiče od straha, već od užitka, usudila se poći dalje. Mana ju je tada udarila poledinom dlana i odbacila je na susjedni

krevet. Pobješnjela, čuvarica se uspravila usred galame uzburjanih zatočenica.

- Kurvo! - poviče. - Strunut ćemo zajedno u ovom svinjcu sve dok ne poludiš za mnom.

Ljeto je došlo nenajavljeno prve nedjelje u lipnju i trebalo je poduzeti hitne mjere, jer su za vrijeme mise, gušeći se, zatočenice počele skidati svoje halje s ogrtačima od estamina. Mana je, zabavljajući se, prisustvovala predstavi golih bolesnica koje su čuvarice natjeravale kroz lađe kao slijepe kokoši. Usred zbrke pokušala se zaštititi od zalutalih udaraca i ne znajući kako našla se sama u napuštenu uredu i s telefonom čiji umoljavajući zvuk nije prestajao zvoniti. Mana se javila ne razmišljajući i čula je dalek, nasmijan glas koji se zabavljao oponašajući telefonsku službu točnog vremena:

-Četrdeset i pet je sati, devedeset i dvije minute i stotinu šest sekunda.

-Glupan - reče Mana.

Zabavljena, spusti slušalicu. Već je izašla kad shvati da dopušta da joj utekne neponovljiva prilika. Onda okrene šest znamenki s toliko napetosti i toliko žurbe da nije bila sigurna je li to njezin kućni broj. Pričeka dok joj je srce lupalo, začu poznati zvuk pohlepne, tužne zvonjave, jednom, dvaput, triput, i konačno začu glas čovjeka svog života, u kući bez nje.

-Da?

Morala je pričekati da ju prođe gruda suza koja joj se oblikovala u grlu.

- Zečiću, živote moj - uzdahne.

Suze su je nadvladale. Na drugoj strani linije potrajala je kratka, užasnuta tišina i glas raspaljen ljubomorom ispljune riječ:

- Kurvo!

I spusti slušalicu.

Te je noći, u jednom frenetičnom napadu, Marfa skinula u blagavaonici generalovu litografiju, hitnula ju je svom snagom prema vratima koja vode u vrt i bacila se na pod okupana krvlju. Još joj je dostajalo bijesa da se udarcima suprotstavi čuvaricama koje su je bezuspješno pokušale svladati, sve dok nije vidjela Herculinu kako stoji u dovratku gledajući je prekrivenih ruku. Predala se. Ipak su je odvuikle do paviljona za divlje ludakinje, umirili su je mlazom hladne vode iz cijevi i ubrizgali joj terpentin u noge. Ib je izazvalo upalu koja ju je onesposobila za hodanje i Marfa je shvatila da ne postoji ništa na svijetu što ne bi bila spremna učiniti da pobjegne iz tog pakla. Sljedećeg tjedna, nakon povratka u zajedničku spavaonicu, na prstima se odšuljala do ćelije noćne čuvarice i pokucala.

Marijina je cijena, unaprijed iskazana, bila da odnese poruku njezinu mužu. Čuvarica je prihvatila sve dok dogovor ostane u potpunoj tajnosti. I neumoljivim joj kažiprstom priprijeti.

- Ako se jednom dozna, mrtva si.

Tako je Saturn Čarobnjak sljedeće subote otišao u sanatorij za lude cirkuskim kamiončićem pripremljenim za proslavu Marijina povratka. Upravitelj ga je osobno primio u svom uredu, tako čistom i urednom kao ratni brod, i podnio mu srdačan izvještaj o stanju njegove supruge. Nitko nije znao otkud je stigla, niti kako, niti kada, pa je prvi podatak o njezinu dolasku bio službeni zapisnik koji je sam izdiktirao nakon razgovara s njom. Ispitivanje započeto istog dana nije dovelo ni do čega. Kako god bilo, upravitelja je najviše zanimalo kako je Saturn doznao za smještaj svoje supruge. Saturn je zaštitio čuvaricu.

- Izvijestila me automobilska osiguravajuća kompanija - reče.

Upravitelj se zadovoljan složio. "Ne znam kako osiguranje uspijeva sve saznati", reče. Baci pogled na doku-

ment koji je imao na svom asketskom pisaćem stolu i zaključio:

- Pouzdana je jedino težina njezina stanja.

Bio je spreman dopustiti Saturnu Čarobnjaku posjet, uz obvezne mjere opreza, ako mu obeća da će se, za dobro svoje supruge, pokoriti ponašanju koje će mu on naznačiti. Osobito glede načina na koji se treba s njom ophoditi kako bi se izbjeglo da ponovo upadne u svoj bijes mahnitosti, koji postaje sve češći i opasniji.

- Čudno - reče Saturn. - Uvijek je bila silovite naravi, ali s mnogo samosvladavanja.

Liječnik zauzme držanje mudraca. "Neka ponašanja ostaju latentna mnoge godine da bi jednog dana prasnula", reče. "Sve u svemu, sreća je što se našla ovdje, jer smo mi stručnjaci za slučajeve koji zahtijevaju čvrstu ruku." Na kraju ga je upozorio na čudnu Marijinu opsjeđnutost telefonom.

-Ugađajte joj - reče.

-Ne brinite, doktore - reče Saturn držeći se veselo. -To nije specijalnost.

Dvorana za posjete, mješavina zatvora i ispovjedaonice, bila je prijašnji samostanski lokutorij. Saturnov ulazak nije bila eksplozija razdragana veselja kakvo bi oboje moglo očekivati. Marfa je stajala u sredim dvorane uz stolić s dvjema stolicama i vazom bez cvijeća. Bilo je očito da je spremna za odlazak sa svojim-žalo-snim kaputom boje jagode i nekim odvratnim cipelama koje su joj dali iz milostinje. Herculina je stajala u jednom kutu, gotovo nevidljiva, prekrivenih ruku. Marfa se nije pomaknula vidjevši svog supruga kako ulazi niti je njezino lice, još izbrazdano od razbijenog prozorskog stakla, pokazalo ikakve osjećaje. Poljubili su se iz navike.

-Kako se osjećaš? - on je upita.

-Sretno jer si napokon došao, zečiću - reče ona.

- Ovo je bila smrt.

Nisu imali vremena da sjednu. Gušeći se u suzama, Maria mu je ispričala o bijedi samostana, divljaštvu čuvarica, jelu kao za pse, beskrajnim noći u kojima nije sklopila oči od užasa.

-Više ne znam koliko sam dana ovdje, ili mjeseci, ili godina, ali znam da je svaki dan bio gori od prethodnog - reče, i uzdahne iz dubine duše: - Mislim da nikad više neću biti ona ista.

-Sad je sve to prošlo - reče on, milujući joj vrškom prstiju svježje ožiljke na licu. - I dalje ću dolaziti svake subote. I češće ako upravitelj to dopusti. Već ćeš vidjeti, sve će ispasti dobro.

Ona uperi svoje užasnite oči u njegove. Saturn iskuša svoje zabavljачko umijeće. Ispriča joj, djetinjim tonom prikladnim za velike izmišljotine, ublaženu verziju liječničkih prognoza. "To znači", zaključuje, "da ti nedostaje još nekoliko dana da bi se potpuno oporavila". Maria je shvatila istinu.

-Zaboga, zećiću! - reče, zaprepaštena. - Nemoj mi reći da i ti vjeruješ da sam luda!

-Kako ti pada napamet! - reče on, pokušavajući se nasmijati. - Bit je u tome da će za sve biti mnogo korisnije ostaneš li još neko vrijeme ovdje. U boljim uvjetima, dakako.

-Ali već sam ti rekla da sam samo došla telefonirati!
-reče Maria.

On nije znao kako bi reagirao na tu zastrašujuću opsjednutost. Pogledao je Herculinu. Ova to iskoristi da mu pokaže na svoj ručni sat kao znak da je vrijeme za kraj posjeta. Maria uhvati znak, pogleda otraga i ugleda Herculinu, napetu za prijeteći napad. Tada se prilijepi mužu za vrat vičući kao prava ludainja. On je skine sa sebe sa što je moguće više ljubavi i ostavi je na milost i

nemilost Herculini, koja ju zaskoči s leda. Ne dajući joj vremena da reagira, primijeni zahvat s lijevom rukom, drugu željeznu ruku stavi joj oko vrata i poviče Saturnu Čarobnjaku

- Odlazite!

Saturn pobjegne izbezumljen.

Međutim, sljedeće subote, već oporavljen od strašnog posjeta, vratio se u sanatorij s mačkom odjevenim jednako kao i on: crvena i žuta mrežasta majica velikog Letarda, polucilindar i vijoreći plašt koji kao da je letio. Cirkuskim je kamiončićem ušao do samostanskog dvorišta i ondje je izveo čudesnu predstavu od gotovo tri sata, u kojoj su zatočenice uživale s balkona, uz neskladne povike i neprikladne ovacije. Sve su bile tamo osim Marije, koja ne samo da je odbila primiti muža nego ga nije htjela gledati niti s balkona. Saturn se osjeti smrtno ranjenim.

- To je tipična reakcija - utješi ga upravitelj. - Već će proći.

Ali nikada nije prošlo. Pošto je mnogo puta opet pokušao vidjeti Mariju, Saturn napravi i nemoguće da primi njegovo pismo, ali bilo je uzaludno. Četiri ga je puta vratila zatvoreno i bez komentara. Saturn je odustao, ali je i dalje na vratarnici bolnice ostavljao porcije cigareta ni ne znajući stižu li do Marije, sve dok ga stvarnost nije pobijedila.

Nikad se više nije čulo za njega osim da se ponovo oženio i vratio u svoju zemlju. Prije nego je otišao iz Barcelone ostavio je mačka napola mrtva od gladi nekoj povremenoj djevojci, koja se uz to obvezala da će i dalje odnositi Mariji cigarete. Ali i ona je nestala. Rosa Regas se sjećala da ju je vidjela u Corte Ingles prije nekih dvanaest godina, obrijane glave, u narančastoj svećeničkoj halji neke istočnjačke sekte i u visokom stupnju trudnoće.

Ona joj je ispričala da je nastavila donositi cigarete Mariji kad god je mogla i rješavala joj neke nepredviđene hitne stvari sve dok jednog dana nije našla bolnicu u ruševinama, razorenu kao lošu uspomenu na ta nezahvalna vremena. Mana joj se činila vrlo bistrom posljednji put kad ju je vidjela, nešto otežalom i zadovoljnom mirom u samostanu, log joj je dana donijela i mačka jer je već potrošila novac koji joj je Saturn ostavio da ga hrani.

Travanj 1978.